

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદ ખાતે ગુજરાતની ઉચ્ચ અદાલતમાં

ફિમિનલ અપીલ નંબર ૧૫૬૨/૨૦૧૧

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય શ્રી ન્યાયમૂર્તિ અકીલ કુરેશી

અને

માનનીય શ્રી ન્યાયમૂર્તિ બરિન વૈષ્ણવ

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપવામાં આવે છે?	
૨	પત્રકારને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	
૩	શું ન્યાયમૂર્તિશ્રીઓ ચુકાદાની યોગ્ય નકલ જોવા માંગે છે?	
૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈ પણ આદેશ અંગે કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?	

=====

રત્નાભાઈ દેહુરભાઈ સતિયા અને ર.... અપીલકર્તા(ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય.... વિરોધી (ઓ)/સામાવાળા(ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ:

જૈમિન આર. પટેલ, અપીલકર્તા(ઓ) નં. ૩ તરફથી વકીલ
શ્રી નિખિલ એસ. કરીયેલ, અપીલકર્તા(ઓ) નં. ૧-૨ તરફથી વકીલ
શ્રી પી. આર. અબીચંદાણી, અપીલકર્તા(ઓ) નં. ૩ તરફથી વકીલ
શ્રી મનન મહેતા, વિરોધી (ઓ)/સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ તરફથી એડીશનલ
પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર

=====

કોરામ- માનનીય શ્રી ન્યાયમૂર્તિ અકીલ કુરેશી

અને

માનનીય શ્રી ન્યાયમૂર્તિ બીરેન વૈષ્ણવ

તારીખ:૨૪ /૧૧/૨૦૧૬

સી એ વી જજમેન્ટ

(માનનીય શ્રી ન્યાયમૂર્તિ બીરેન વૈષ્ણવ પ્રમાણે)

૧ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૭૩ની કલમ ૩૭૪ હેઠળની આ અપીલ, સેશન્સ
કેસ નંબર ૧૧૦/૨૦૧૦ માં ભાવનગરના વિદ્વાન ચોથા એડિશનલ સેશન્સ જજ
દ્વારા પસાર કરાયેલા ૧૯/૦૯/૨૦૧૧ ના ચુકાદા અને દોષિત ઠેરવવાના

આદેશ સામે નિર્દેશિત છે.ઉપરોક્ત ચુકાદા દ્વારા, અપીલકર્તાઓને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૨૦ (બી) અને ૩૪ સાથે વાંચીને કલમ ૩૦૨,૩૬૪,૩૮૪,૨૦૧ હેઠળ સજાપાત્ર ગુનાઓ માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા છે.

૨ ફરિયાદી પક્ષનો કેસ નીચે મુજબ છે:

૨.૧ મૃત બાલાભાઈ હરિભાઈ કડાથિયા, ૧૬/૦૩/૨૦૧૦ પર, લગભગ ૮ વાગ્યે તેમના ઘરમાંથી નીકળ્યા હતા અને પાછા ફર્યા નહોતા.તેની પત્ની લક્ષ્મીબેને ૧૭/૦૩/૨૦૧૦ ની સવાર સુધી રાહ જોયા પછી મૃતકના મોબાઈલ પર ફોન કર્યો, જેનો કોઈ જવાબ મળ્યો નહીં.તેથી લક્ષ્મીબેને તેના નાના પુત્ર જીતેન્દ્રને તેના ગુમ થયેલા પિતાની જાણ કરવા માટે બોલાવ્યો, જેમણે બદલામાં મુંબઈમાં તેના મોટા ભાઈ સુરેશને જાણ કરી.વચગાળામાં, તે ૧૭/૦૩/૨૦૧૦ પર હિરજિભાઈ પાસે ગઈ અને તેમને તેમના ગુમ થયેલા પતિની જાણ પાડી કરી.તેથી હિરજિભાઈએ ૧૭/૦૩/૨૦૧૦ પર પોલીસમાં ફરિયાદ નોંધાવી હતી.તે ફરિયાદ આંક ૮૫ પર છે.આ ફરિયાદ અનુસાર, બાલાભાઈ, જે કોઈને જાણ કર્યા વિના ઘરની બહાર નીકળી ગયા હતા, ૧૬/૦૩/૨૦૧૦ પર અને હજુ સુધી

પરત ફર્યા ન હોવાથી, પોલીસને તેમની શોધ કરવા વિનંતી કરવામાં આવી હતી.

૨.૨ સુરેશભાઈ, મોટો પુત્ર, જે ફરિયાદી પણ છે, તેના નાના ભાઈ જીતેન્દ્ર દ્વારા કરવામાં આવેલા ફોનના જવાબમાં ૧૮/૦૩/૨૦૧૦ પર ગઢડા પહોંચ્યો હતો. ૧૮/૦૩/૨૦૧૦ પર તેણે ગઢડા પોલીસ સ્ટેશન સમક્ષ ગુમ થયાની ફરિયાદ નોંધાવી હતી. આ ફરિયાદ આંક ૩૩માં રજૂ કરવામાં આવી છે. તેમની ફરિયાદ અનુસાર, જે સુરેશભાઈ તેમની તપાસના મુખ્ય લેખમાં વિગતવાર જણાવે છે, જ્યારે આંક ૩૧માં ફરિયાદી સાક્ષી ૩ તરીકે તપાસ કરવામાં આવી ત્યારે તેમની માતાએ તેમને જાણ કરી હતી કે મૃતક બાલાભાઈ, તેમના પિતા પોસ્ટ ઓફિસમાંથી નાણાં ઉપાડવા માટે સવારે ૮ વાગ્યે ૧૬/૦૩/૨૦૧૦ પર ઘરેથી નીકળ્યા હતા. તેથી સુરેશ કિશોરભાઈને મળ્યા, જેમણે બાલાભાઈ આવ્યા હોવાની પુષ્ટિ કરી અને તેઓ બંને પોસ્ટ ઓફિસ ગયા હતા. ૧૬/૦૩/૨૦૧૦ પર સવારે લગભગ ૯ વાગ્યે અને ૫૦,૦૦૦/રૂપિયાની રકમ સાથે પોતાની ઓફિસ પરત ફર્યા હતા/ફરિયાદમાં વધુમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે, તેમની માહિતી અનુસાર, બાલાભાઈ બે અજાણ્યા વ્યક્તિઓ સાથે કિશોરભાઈની ઓફિસમાંથી બહાર નીકળી ગયા હતા. તેથી, ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવી હતી કે તેના પિતાને કેટલાક અજાણ્યા લોકો દ્વારા અટકાયતમાં લેવામાં આવ્યા હતા અને તેના પિતાનો જીવ જોખમમાં છે.

૨.૩ સુરેશભાઈએ ૨૩/૦૩/૨૦૧૦ પર ફરી એકવાર કિશોરભાઈ ચંદુભાઈ ત્રિવેદીને સંડોવતા ગઢડા પોલીસ સ્ટેશન સમક્ષ લેખિતમાં ફરિયાદ નોંધાવી હતી.આ, તેમની જુબાની દર્શાવે છે તેમ, એક વકીલ મિત્રના કહેવા પર કરવામાં આવ્યું હતું.કિશોરભાઈ સામે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૦૬,૪૨૦,૩૬૫,૩૬૮ અને ૧૧૪ હેઠળ લેખિત ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવી હતી.અહીં, ફરિયાદનો સમયગાળો વાંચે છે તેમ, તે ફરિયાદીનો કેસ છે કે, ૧૬/૦૩/૨૦૧૦ પર, કિશોરભાઈએ ઉપાડ ફોર્મ પર તેના પિતા, મૃત બાલાભાઈની સહી લીધી હતી, જેથી અન્ય બે લોકો સાથે કાવતરામાં પોતાને યોગ્ય ઠેરવી શકાય, ૧૦,૦૦ લાખ રૂપિયાની રકમ જે તેના પિતાના વિવિધ ટપાલ ખાતાઓમાં પડેલી હતી.આ હેતુ સાથે, ફરિયાદી પક્ષનો કેસ છે કે કિશોરભાઈએ તેના પિતાનું અપહરણ કર્યું હતું અને તેમની અટકાયત કરી હતી.ફરિયાદમાં વધુમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે જ્યારે સંજયભાઈ નામના વ્યક્તિએ તેને પાસબુક બતાવી ત્યારે તે સ્પષ્ટ થઈ ગયું કે કિશોરભાઈની મદદથી ૫૦,૦૦૦ રૂપિયા ઉપાડી લેવામાં આવ્યા હતા અને તેથી પોલીસે કાર્યવાહી કરવી જોઈએ.ફરિયાદ સાથે ઉપાડની એન્ટ્રી દર્શાવતી પાસબુક જોડવામાં આવી હતી.

૨.૪ ત્યારબાદ સુરેશભાઈએ ૨૭/૦૩/૨૦૧૦ પર પોલીસ સમક્ષ નિવેદન આપ્યું હતું અને એ હકીકતનો પુનરોચ્ચાર કર્યો હતો કે તેમના પિતા શ્રી કિશોરભાઈ ચંદુભાઈ ત્રિવેદીના કાર્યાલયમાં ૫૦,૦૦૦/- રૂપિયાની રકમ ઉપાડવા ગયા પછી ગુમ છે.સુરેશભાઈ દ્વારા પૂછવામાં આવતા કિશોરભાઈએ તેમને કહ્યું હતું કે બાલાભાઈ રકમ ઉપાડવા માટે આવ્યા હતા અને તે પછા કે તેઓ બે અજાણ્યા વ્યક્તિઓ સાથે મોટર સાયકલ પર બજારમાં રાહ જોઈ રહ્યા હતા.

૨.૫ પ્રાથમિક રીતે તેથી, આરોપી નં.૩ ને રૂ.૫૦,૦૦૦/- ની રકમ મેળવી લેવાના અને પ્રશ્ન હેઠળનું કૃત્ય કરવાના હેતુનું આરોપણ કરીને સંડોવી લેવામાં આવ્યા હતા. તેથી કલમ ૩૬૫, ૧૧૪ હેઠળ નોંધાયેલ એફ.આઈ.આર. નં. ૨૮/૨૦૧૦ ના આધારે પોલીસ તપાસ અમલમાં મૂકવામાં આવી હતી. તપાસ દરમિયાન મૃતકના મોબાઈલની તા. ૧.૦૩.૨૦૧૦ થી ૧૮.૦૩.૨૦૧૦ સુધીના સમયગાળા માટેની કોલ વિગતો મંગાવવામાં આવી હતી અને એવું જાણવા મળ્યું હતું કે તા. ૧૫.૦૩.૨૦૧૦ ના રોજ ૯૪૨૬૯૫૧૯૬૨ પર છેલ્લો કોલ કરવામાં આવ્યો હતો. ઉપયોગમાં લેવાયેલ સાધનના આઈ.એમ.ઈ.આઈ. નંબરના આધારે એવું જાણવા મળ્યું હતું કે મૃતક દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાયેલ સાધન ૯૬૨૪૧૯૭૦૧૧ નંબરના સિમ કાર્ડ ધારક દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાયું હતું અને તા. ૧૭.૦૩.૨૦૧૦ ના રોજ બપોરે ૨:૪૪ વાગ્યે ૯૪૨૬૬૪૧૪૦૮

પર એક એસ.એમ.એસ. મોકલવામાં આવ્યો હતો. આવી પરિસ્થિતિઓની વિગત આપતા તપાસના કાગળો તપાસ અમલદારની જુબાનીમાં સમજાવવામાં આવ્યા છે. મોબાઈલ નંબરો રતનાભાઈ દેહુરભાઈ સતિયા અને વાલાભાઈ દેહુરભાઈ સતિયા નામના વ્યક્તિઓના હોવાનું માલૂમ પડ્યું હતું. આ બંને વ્યક્તિઓની અટકાયત કરવામાં આવી હતી અને પંચનામા આંક-૪૫ મુજબ, તે બંનેએ પોલીસને માહિતી આપી હોવાનું જણાય છે કે તેઓએ બાલાભાઈની હત્યા કરી છે અને તેમની લાશને હરિપારાની સીમમાં તળાવ પાસે દાટી દીધી છે. પોલીસ સબ-ઈન્સ્પેક્ટર ગઢડા પોલીસ સ્ટેશને નવી ઘટનાના આધારે કોર્ટ સમક્ષ પ્રથમ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ ઉમેરવા અને ત્યારબાદ કલમ ૩૮૪ ઉમેરવા રજૂઆત કરી હતી.

૨.૬ રતનાભાઈ દેહુરભાઈ સતિયા, વાલાભાઈ દેહુરભાઈ સતિયા અને કિશોરભાઈ ચંદુલાલ ત્રિવેદી સામે આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૨, ૩૬૪, ૩૮૪, ૩૪, ૨૦૧ અને ૧૨૦ (બી) હેઠળના ગુનાઓ માટે સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ આંક-૧૬ થી ચાર્જશીટ રજૂ કરવામાં આવી હતી. આરોપ મુજબ, એક કાવતરું ઘડવામાં આવ્યું હતું જેમાં આરોપી નં.૩ એ આરોપી નં.૧ ને રૂ.૧,૫૦,૦૦૦/- ચૂકવવાનું વચન આપ્યું હતું. ઘડવામાં આવેલી કાર્યપદ્ધતિ મુજબ, કિશોરભાઈ-આરોપી નં.૩ એ મૃતક બાલાભાઈની

સાથે રૂ.૫૦,૦૦૦/- ઉપાડ્યા પછી, જમીન બતાવવાના બહાને મૃતકને હરિપારા લઈ ગયા, જ્યાં આરોપી નં.૧ અને આરોપી નં.૨ ને પણ બોલાવવામાં આવ્યા હતા અને કલચ વાચરથી ગળું ટૂંપીને બાલાભાઈની હત્યા કરવામાં આવી હતી. વધુમાં, લાશને દાટી દેવામાં આવી હતી અને મોબાઈલ સિમ કાર્ડ, પર્સ, ડ્રાઈવિંગ લાઈસન્સનો નાશ કરવામાં આવ્યો હતો.

૨.૭ આરોપ સાબિત કરવા માટે ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ મૌખિક તેમજ દસ્તાવેજી પુરાવા રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા. ઉપર જણાવ્યા મુજબ નાણાં પડાવી લેવાનો હેતુ એ સંખ્યામાં ત્રણ આરોપીઓ પર આરોપ મૂકવાનું મુખ્ય કારણ છે. ફરિયાદમાં આક્ષેપ કર્યા મુજબ, પ્રાથમિક રીતે કિશોરભાઈ ચંદુલાલ ત્રિવેદીનો, પ્રોસિબ્યુશનના જણાવ્યા અનુસાર, રૂ.૫૦,૦૦૦/- ની રકમ મેળવી લેવાનો મજબૂત હેતુ હતો, જે રકમ તેઓ એક એજન્ટ તરીકે બાલાભાઈ સાથે ૧૬.૦૩.૨૦૧૦ ના રોજ પોસ્ટ ઓફિસે ઉપાડવા ગયા હતા. આરોપી નં.૩ એ એકમાત્ર વ્યક્તિ હતા કે જેઓની સાથે મૃતક બાલાભાઈ ૧૬.૦૩.૨૦૧૦ ના રોજ છેલ્લે જોવામાં આવ્યા હતા, તેથી કોઈ પ્રત્યક્ષ પુરાવાના અભાવે, "છેલ્લે સાથે જોવામાં આવ્યા હોવાના" સિદ્ધાંતના આધારે સંજોગોવશાત પુરાવા પરથી ગુનો સાબિત કરવા માટે પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો.

૨.૮ ફરિયાદી પક્ષના કેસને સાબિત કરવા માટે, ફરિયાદી પક્ષે "છેલ્લે એકસાથે જોયેલા" ના આધારે, તપાસ ઉપરાંત, બે પુત્રો, સુરેશભાઈ અને જીતેન્દ્રભાઈએ ફરિયાદી સાક્ષી ૬, લવજીભાઈ ભીખાભાઈ કડાથિયાની, આંક ૪૧ ખાતે અને બિપિનભાઈ પ્રેમજીભાઈની અનુક્રમે આંક ૪૨ ખાતે ફરિયાદી સાક્ષી ૭ તરીકે તપાસ કરી છે. પ્રદીપભાઈ અમૃતલાલ શાહ પ્રોસીક્યુશન સાક્ષી ૧૭ આંક ૬૯ ખાતે અને શૈલેષભાઈ રાઠવા પ્રોસીક્યુશન સાક્ષી ૧૮ (આંક ૮૨) ટપાલ વિભાગના સાક્ષી છે.

૩ આ તબક્કે, ટૂંકમાં, આરોપ પર પાછા જઈએ તો, તે દર્શાવે છે કે હત્યાનો ગુનો કલમ ૩૦૨ કથિત રીતે આચરવામાં આવ્યો છે. પીડિત બાલાભાઈનું કલચ વાચરથી ગળું દબાવીને અને ત્યારબાદ તેમના મૃતદેહને દફનાવીને મોત થયું હોવાનો આરોપ છે. તેથી, આ તબક્કે કોઈ વિસ્તૃત વર્ણન વિના સાવચેતીનો એક શબ્દ એ છે કે આ એક એવો કેસ છે જ્યાં કોર્પસ મળતો નથી, અને જ્યારે પીડિતાનું હત્યાનું મૃત્યુ માત્ર પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા દ્વારા સાબિત કરવું પડે છે. એવા કિસ્સાઓમાં કે જ્યાં કોઈ સીધો પુરાવો નથી અને ખાસ કરીને જ્યારે મૃતદેહ મળી આવતો નથી, ત્યારે સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા ઘણા નિર્ણયોમાં એવું માનવામાં આવ્યું છે, જેનો અહીં પછી ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે સંજોગો નિર્ણાયક અને નિર્ણાયક પાત્રના હોવા જોઈએ, જે આ નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય છે

કે સંબંધિત પીડિતાનું હત્યાનું મૃત્યુ થયું છે.આ મર્યાદાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, રેકૉર્ડ પરના પુરાવા, પરિસ્થિતિજન્ય પ્રકૃતિની પ્રશંસા કરવાની જરૂર છે.

૩.૧ ફરિયાદી સાક્ષી ૧ ડૉક્ટર સતીશભાઈ દિનકરભાઈ કાલેલે છે, જેઓ સંબંધિત સમયે ભાવનગરની મેડિકલ કોલેજમાં પ્રોફેસર તરીકે ફરજ બજાવી રહ્યા હતા.તેઓ એવા ડૉક્ટર હતા જેમણે મૃત બાલાભાઈના અવશેષોમાંથી મળેલા એક લાંબા હાડકા અને ખોપરીની તપાસ કરી હતી.તેણે ડૉક્ટર ભગોરા સાથે ફોરેન્સિક પરીક્ષણ કરાવ્યું હતું.તેમની તપાસ કરવામાં આવી હતી અને આ જુબાની આંક ૨૩માં છે.પોસ્ટમોર્ટમ ૦૫/૦૪/૨૦૧૦ પર કરવામાં આવ્યું હતું.પોતાની જુબાનીમાં ડૉક્ટરે સમજાવ્યું છે કે હાડકું સાફ થઈ ગયું હતું.ખોપરી અંગે રેડિયોલોજિસ્ટનો અભિપ્રાય મેળવવામાં આવ્યો હતો.તપાસમાં જાણવા મળ્યું કે અવશેષો પુરુષના હતા.ખોપરી પરની ચામડી ગાયબ હતી.ડૉક્ટરે કહ્યું કે, આ અવશેષોના આધારે મૃત્યુનું કારણ જાણી શકાતું નથી.કલચ વાયર દ્વારા ગળું દબાવી દેવાયેલા કોઈપણ વ્યક્તિનું મૃત્યુ થશે.ખોપરી અને હાડકાં વિઘટિત થઈ ગયા હતા.ડૉક્ટર તેની કોસ એક્ઝામિનેશનમાં સંમત થાય છે કે જ્યારે મનુષ્યનું શરીર દફનાવવામાં આવે છે, ત્યારે હાડકાંને સડવામાં વર્ષો લાગી શકે છે.તે સંમત થાય છે કે તેને પોસ્ટમોર્ટમ કરવા માટે ખોપરી અને અસ્થિ સિવાય કંઈ મળ્યું નથી.તેમની કોસ

એક્ઝામિનેશનમાં, તેમણે જણાવ્યું હતું કે તેઓ અભિપ્રાય આપી શકતા નથી કે મૃત્યુ કુદરતી હતું કે હત્યા.

૩.૨ પોસ્ટમોર્ટમ રિપોર્ટ આંક ૨૫ પર છે.અહેવાલ વાંચવાથી જાણવા મળે છે કે પોસ્ટમોર્ટમ કરવા માટે ડૉક્ટરને જે મળ્યું તે એક પ્રાણી દ્વારા કોતરવામાં આવેલું લાંબુ હાડકાં અને ખોપરી હતું.રેડિયોલોજિસ્ટનો અભિપ્રાય ખોપરીની ઉંમર માટે નિર્ણાયક ન હતો.ખોપરી અને હાડકાની તપાસથી મૃત્યુનું કારણ જાણી શકાતું નથી.ઇન્કવેસ્ટ પંચનામા પરથી જાણવા મળે છે કે લાંબા હાડકાં અને ખોપરી ગુનાના સ્થળેથી મળી આવી હતી, તે હરિપારા છે.જ્યાં હાડકાં મળી આવ્યાં હતાં ત્યાંથી ૧૦૦ મીટર દૂર એક નાળામાંથી ખોપરી મળી આવી હતી.જીતેન્દ્ર અને લક્ષ્મીબેન પાસેથી એકત્ર કરવામાં આવેલા લોહીના નમૂનાઓના આધારે ડીએનએ પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું અને અહેવાલમાં તારણ કાઢવામાં આવ્યું હતું કે લાંબા હાડકાની ડીએનએ પ્રોફાઇલ જીતેન્દ્રભાઈના જૈવિક પિતા અને બાલાભાઈની પત્ની લક્ષ્મીબેન સાથે સુસંગત છે.ડૉ. પવનકુમાર રમાકાંત ચૌધરી આંક ૧૪૭ ખાતે ડૉક્ટર પ્રોસીક્યુશન સાક્ષી ૩૧ છે, જેમણે લોહીના નમૂના એકત્રિત કર્યા હતા. ડૉ. અખિલેશકુમાર સિંહ ગઢડા સામુદાયિક આરોગ્ય કેન્દ્રના તબીબી અધિકારી હતા, જેઓ પોલીસ ચઢી અનુસાર ગુનાના સ્થળે ગયા હતા.આંક ૯૩માં ફરિયાદી સાક્ષી ૨૩ તરીકે તેમની તપાસ કરવામાં આવે છે.તેની કોસ એક્ઝામિનેશનમાં તે એ સૂચન

સાથે સંમત થાય છે કે હાડકાં અને ખોપરી ખુદ્દી જગ્યામાં પડ્યા હતા.આ ડૉક્ટરના જણાવ્યા અનુસાર, જો કોઈ મૃતદેહ દફનાવવામાં આવે તો, ૨૦ દિવસ પૂરા થયા પછી તેને વિઘટિત થવામાં ૨૦ દિવસ લાગશે અને ત્યારબાદ ખાડામાંથી ખોદવામાં આવે તો જ હાડકાં વિખેરાઈ જશે.આ તબક્કે, તપાસ અધિકારી ઇમ્તિયાઝભાઈ મહેબૂબભાઈ કોંઢિયાના નિવેદનનો સંક્ષિપ્ત સંદર્ભ યોગ્ય રહેશે.તેની કોસ એક્ઝામિનેશનમાં, એક તબક્કે, તે જણાવે છે કે તેની તપાસ દરમિયાન, મૃતદેહ મળી આવ્યો ન હતો.એવા સંજોગોમાં સાક્ષીઓના પુરાવાની ચકાસણી કરવી પડે છે, જ્યારે ફરિયાદી પક્ષનો કેસ, જે માત્ર પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત હોય છે, તે એ છે કે બાલાભાઈને એક હેતુ માટે મોતને ઘાટ ઉતારવામાં આવ્યા હતા અને કારણ કે તેમને છેલ્લે આરોપી નંબર ૩ સાથે જોવામાં આવ્યા હતા અને આગળ આરોપી નંબર ૧ અને ૨એ તેમની સાથે કાવતરું ઘડ્યું હતું, ત્રણેય બાલાભાઈની હત્યાના ગુના માટે દોષિત હતા, ન તો, જેમનો મૃતદેહ મળી આવ્યો હતો કે ન તો મૃત્યુનો સમય સ્થાપિત થયો હતો.

૩.૩ ઉપર ટૂંકમાં ઉલ્લેખ કર્યો છે તેમ, "છેલ્લે એકસાથે જોવાયેલા" સિદ્ધાંત પર આરોપ સ્થાપિત કરવા માટે ફરિયાદી સાક્ષી ૬, ફરિયાદી સાક્ષી ૭ અને ફરિયાદી સાક્ષી ૧૭ અને ફરિયાદી સાક્ષી ૧૮ સાક્ષીઓ છે, જેમની

જુબાનીઓનો પ્રથમ વખત સંદર્ભ આપવામાં આવે છે, જેમાં ફરિયાદી સાક્ષી ૩ સુરેશભાઈનો પણ સમાવેશ થાય છે.

૩.૪ ફરિયાદી સાક્ષી ૩ સુરેશભાઈ બાલાભાઈ કડાથિયા, મૃતક બાલાભાઈના પુત્રની આંક ૩૧ ખાતે પૂછપરછ કરવામાં આવે છે.તેની મુખ્ય તપાસમાં તે પોલીસ સમક્ષ તેની ફરિયાદની સામગ્રીને પુનરાવર્તિત કરે છે કે તેના પિતા લગભગ સવારે ૮:૩૦ વાગ્યે ઘર છોડી ગયા હતા અને કિશોરભાઈ ચંદૂલાલ ત્રિવેદીની ઓફિસ પહોંચ્યા, જેમણે તેમને જાણ કરી કે તેઓ તેમના પિતા સાથે પોસ્ટ ઓફિસમાંથી ૫૦,૦૦૦ રૂપિયા ઉપાડવા ગયા હતા.સુરેશભાઈ જણાવે છે કે તેમના પિતાએ કિશોરભાઈ દ્વારા ટપાલ યોજનાઓમાં ૮ થી ૧૦ લાખ રૂપિયાનું રોકાણ કર્યું હતું.તે આગળ જુબાની આપે છે કે પોલીસે ૦૪/૦૪/૨૦૧૦ પર તેનું નિવેદન લીધું હતું કે કિશોરભાઈને છેલ્લે તેના પિતા સાથે જોવામાં આવ્યા હતા અને કિશોરભાઈ અને તેના સાથીઓના ઈરાદાઓ પર તેમને શંકા હોવાથી તેમણે આવું નિવેદન આપ્યું હતું.તે આગળ જણાવે છે કે તેને પોલીસ દ્વારા ૦૪/૦૪/૨૦૧૦ પર બોલાવવામાં આવ્યો હતો અને તે તેમની સાથે હરિપારાની બહારના વિસ્તારમાં ગયો હતો અને આરોપીએ તેને જાણ કરી હતી અને કપડાં, મોટર સાયકલની ચાવી, પટ્ટો, કાંસકો વગેરે અને એક લાંબુ હાડકાં અને ખોપરી મળી હતી.તેમણે કોર્ટમાં ત્રણેય આરોપીઓની ઓળખ કરી હતી.તેમની મુખ્ય તપાસમાં સુરેશભાઈ જણાવે છે કે તેમણે

પહેલા ૨૩/૦૩/૨૦૧૦ પર કિશોરભાઈ વિરુદ્ધ ફરિયાદ કરી હતી.કોસ એક્ઝામિનેશનમાં આ સાક્ષી જણાવે છે કે તે ૧૮/૦૩/૨૦૧૬ પર ગઢડા આવ્યો ત્યારથી ૨૩/૦૩/૨૦૧૬ સુધી, તેણે તેના સંબંધીઓ પાસેથી તેના પિતા વિશે સ્વતંત્ર પૂછપરછ પણ કરી હતી અને તે સ્થળોએ જ્યાં તેના પિતા સામાન્ય રીતે મુલાકાત લેતા હતા.તે સંમત થાય છે કે ૨૭/૦૩/૨૦૧૦ ની ફરિયાદમાં તેણે રત્નાભાઈ દેહુરભાઈ અને વાલભાઈ દેહુરભાઈનું નામ લીધું ન હતું, તેવી જ રીતે ૧૮/૦૩/૨૦૧૦ અને ૨૩/૦૩/૨૦૧૦ ની અગાઉની ફરિયાદોમાં પણ.તે સાચું છે કે, હરજિભાઈએ તેમની ફરિયાદમાં જણાવ્યું હતું કે તેમના પિતા કોઈને જાણ કર્યા વિના ચાલ્યા ગયા હતા.તે જણાવે છે કે પોલીસ અને બે આરોપીઓએ ગુનાનું આ સ્થળ બતાવ્યું હતું જ્યાં તેમણે તેની હત્યા કરી હતી અને મૃતદેહને દફનાવી દીધો હતો.તેની કોસ એક્ઝામિનેશનમાં, તે કબૂલ કરે છે કે જ્યારે પણ તે પોલીસ સ્ટેશનમાં જતો ત્યારે તે તેના વકીલને લઈ જતો જે તેમને તપાસની બાબત/પદ્ધતિમાં સલાહ આપતો કે વકીલની સલાહ પર તેણે ૧૮/૦૩/૨૦૧૦ અને ૨૩/૦૩/૨૦૧૦ તારીખની અરજી આપી હતી અને ૨૩/૦૩/૨૦૧૦ તારીખની અરજીમાં તેણે શંકાના આધારે કિશોરભાઈનું નામ લીધું હતું.તેઓ વધુમાં જણાવે છે કે બજારમાં તેમની વાતચીત દરમિયાન કોઈએ તેમના પિતાને સ્કૂટર પર કોઈની સાથે જતા જોયા ન હતા.

૩.૫ આંક ૬૭, લક્ષ્મીબેન બાલાભાઈનું નિવેદન છે, ફરિયાદી સાક્ષી ૧૬; મૃતક બાલાભાઈની પત્ની.તેણીએ તેની મુખ્ય તપાસમાં જણાવ્યું હતું કે ૧૬/૦૩/૨૦૧૦ પર, તેનો પતિ સવારે લગભગ ૮-૦૦-૮-૩૦ વાગ્યે કિશોરભાઈની કચેરીમાં ગયો હતો.તે પૈસા ઉપાડવા ગયો હતો.તેનો પતિ પાછો ન આવ્યો હોવાથી તેણીએ જઈને હિરજીભાઈને જાણ કરી અને તેના પુત્ર જીતેન્દ્રને પણ ફોન કર્યો.તેમણે કિશોરભાઈને પૂછ્યું હતું કે તેમને કોણે જાણ કરી કે બે અજાણ્યા લોકો મોટરસાયકલ પર આવ્યા છે અને બાલાભાઈને તેમની સાથે લઈ ગયા છે.તે બાલાભાઈની ચીજવસ્તુઓને ઓળખે છે.આ ઘટનાના દિવસો પછી તેણીને જાણ કરવામાં આવી હતી કે હરિપારાની બહારના વિસ્તારમાં એક હાડકાં અને ખોપરી મળી આવી છે.તેણીની કોસ એક્ઝામિનેશનમાં, તેણી જણાવે છે કે તેનો પતિ સવારે ૮-૦૦ સુધી તેની સાથે હતો તે કબૂલ કરે છે કે તે દિવસે બાલાભાઈ અંગત કામ માટે ભાવનગર ગયા હતા.તે પોલીસ સમક્ષ આવું નિવેદન આપવાનો ઈનકાર કરે છે.તેણી એ વાતને નકારી કાઢે છે કે ૧૭/૦૩/૨૦૧૦ પર તેણી સંજયભાઈ સાથે તેના પતિ સાથે હતી અને પોસ્ટ ઓફિસમાંથી ૧,૫૦,૦૦૦ ઉપાડ્યા હતા.હિરજીભાઈએ તેમની ફરિયાદમાં જણાવ્યું હતું કે બાલાભાઈ કોઈને જાણ કર્યા વિના ચાલ્યા ગયા હતા તે જાણકારીને તેણી નકારે છે.તેણી એ હકીકત જાણવાનો ઈનકાર કરે છે કે તેના પતિએ ૧૬/૦૩/૨૦૧૦ પર પોસ્ટ ઓફિસમાં ત્રણ હપ્તામાં

જાન્યુઆરી, ૨૦૧૦ રૂપિયા જમા કરાવ્યા હતા.તે કબૂલ કરે છે કે ૧૭/૦૩/૨૦૧૦ પર તે કિશોરભાઈ અને સંજયભાઈ સાથે ૧,૫૦,૦૦૦ ઉપાડવા ગઈ હતી.તેણીએ પોસ્ટ ઓફિસમાં અધિકારીઓને કહ્યું હતું કે તેનો પતિ સ્ટેશનની બહાર હતો અને તેણે રકમ ઉપાડતી વખતે સહી કરી હતી.તે આગળ કબૂલ કરે છે કે કિશોરભાઈ હવે ઘણા વર્ષોથી પોસ્ટલ એજન્ટ તરીકે કામ કરતા હતા તે રોકડ લઈ જતા હતા અથવા રોકડ ઉપાડતા હતા અને ઘરે મારા પતિને આપતા હતા.તેઓ ૫૦,૦૦૦ રૂપિયા સુધીની મોટી રકમ ઉપાડતા અને ઘરે પહોંચાડતા.તેણી કબૂલ કરે છે કે કિશોરભાઈએ તેને કહ્યું હતું કે બાલાભાઈ બે અજાણ્યા વ્યક્તિઓ સાથે ચાલ્યા ગયા હતા.

૩.૬ બે સાક્ષીઓ, લવજીભાઈ ભીખાભાઈ કડાથિયા ફરિયાદી સાક્ષી ૬ અને બિપિનભાઈ પ્રેમજીભાઈ ફરિયાદી સાક્ષી ૭, જે ફરિયાદી પક્ષ અનુસાર સાક્ષી છે, જેમણે કિશોરભાઈ ચંદૂલાલ ત્રિવેદી સાથે મૃતક બાલાભાઈને છેલ્લે જોયા છે.

૩.૬.૧ લવજીભાઈ ભીખાભાઈ કડાથિયા, જેમની આંક ૪૧ ખાતે ફરિયાદી સાક્ષી ૬ તરીકે તપાસ કરવામાં આવી છે, જણાવે છે કે ૧૬/૦૩/૨૦૧૦ પર તેઓ સવારે લગભગ ૮.૩૦ થી ૧૦-૦૦ સુધી હરિપારા રોડ પર ગયા હતા.જ્યારે તેઓ ગઢડા પરત ફરી રહ્યા હતા ત્યારે

તેઓ મોટર સાયકલ પર કિશોરભાઈ અને બાલાભાઈને મળ્યા હતા.તેઓ ગઢડાથી હરિપારા તરફ જઈ રહ્યા હતા અને કિશોરભાઈ ગાડી ચલાવી રહ્યા હતા અને બાલાભાઈ પાછળ બેઠા હતા.તે આગળ જણાવે છે કે તેને ૧૨/૦૪/૨૦૧૦ પર ખબર પડી કે બાલાભાઈની હત્યા કરવામાં આવી છે.પોલીસે ૧૩/૦૪/૨૦૧૦ પર તેનું નિવેદન નોંધ્યું હતું.તેમણે કોર્ટમાં કિશોરભાઈની ઓળખ કરી અને એ પણ જુબાની આપી કે તેઓ બાલાભાઈને તેમની મોટર સાયકલ પર ચલાવી રહ્યા હતા.આ સાક્ષી તેની ક્રોસ એક્ઝામિનેશનમાં કબૂલ કરે છે કે બાલાભાઈ અને તે એક જ સમુદાયના છે.કે, આ ઘટના પછી તેઓ સુરત ગયા હતા અને તેથી તેમને ટીવી અને અખબારોમાં બાલાભાઈના ગુમ થવાની જાહેરાત વિશે ખબર નહોતી કે સુરતથી પરત ફર્યા પછી તેમના ગામના લોકોએ તેમને કહ્યું હતું કે ટીવીમાં જાહેરાતો આવી છે અને બાલાભાઈના અખબારો ગાયબ છે.ક્રોસ એક્ઝામિનેશનમાં આરોપી નંબર ૩ વતી લવજીભાઈએ જણાવ્યું હતું કે તેઓ તેમના ભાઈના ઘરે સુરત ગયા હતા અને ૧૫ થી ૨૦ દિવસ રોકાયા હતા.આ સાક્ષી કબૂલ કરે છે કે તેણે બાલાભાઈને જોયા હોવા છતાં, તેણે માત્ર પોલીસને જાણ કરી હતી, ૨૭/૨૮ દિવસના અંતરાલ પછી પ્રથમ વખત.કે તેઓ બાલાભાઈને મળ્યાના ૧૦ થી ૧૨ દિવસ પછી સુરત જવા રવાના થયા હતા.બાલાભાઈ સુરત રવાના થયા તે પહેલાં તેમના કોઈ સંબંધીઓ તેમને મળ્યા ન હતા.બાલાભાઈનું નિવાસસ્થાન ૧૦ થી ૧૫

મિનિટના અંતરે છે.તેણે ૧૨/૦૪/૨૦૧૦ પર પોલીસને જાણ કરી હતી, પરંતુ તેને ખબર નથી કે પોલીસે તેને લખી હતી કે નહીં.તેઓ એ સૂચનને નકારી કાઢે છે કે તેઓ ફરિયાદી સુરેશભાઈ સાથે કોર્ટમાં ગયા છે.તે કિશોરભાઈના વ્યવસાયને જાણવાનો ઇનકાર કરે છે અને તેની સાથે કોઈ વાતચીત હોવાનો પણ ઇનકાર કરે છે.તે કિશોરભાઈનું સરનામું જાણવાનો ઇનકાર કરે છે.જ્યારે પોલીસે તેનું નિવેદન લીધું ત્યારે તેને ખબર નહોતી કે તે કિશોરભાઈને કેવી રીતે ઓળખતો હતો.તે આગળ કબૂલ કરે છે કે તેણે તેને તેની દુકાન પર જોયો હતો પરંતુ ક્યારેય તેની દુકાન પર ગયો ન હતો.તેમની કોસ એક્ઝામિનેશનમાં, તેઓ આગળ જણાવે છે કે તેમને બાલાભાઈ સાથે કોઈ સંબંધ નહોતો.કે તે તેના સ્કૂટર પર જઈ રહ્યો હતો ત્યારે તેણે કિશોરભાઈને જોયો જે વિરુદ્ધ બાજુથી આવી રહ્યો હતો.તેણે કાળા રંગનું ટી-શર્ટ પહેર્યું હતું.જ્યારે તેમના ક્લિયર વાહનો પસાર થયા ત્યારે જ તેમણે તેમને થોડા સમય માટે જોયા હતા.તેઓ સ્વીકારે છે કે જ્યારે મોટર સાયકલ વિરુદ્ધ બાજુથી આવે છે ત્યારે વ્યક્તિ માત્ર આગળની બાજુ જોઈ શકે છે અને પાછળ બેઠેલા વ્યક્તિનો માત્ર એક ભાગ જોઈ શકાય છે.હરિપારા જવાનો રસ્તો સિંગલ ટ્રેક રોડ હતો અને વાહન ચલાવતી વખતે આવતા વાહનોને ટાળવા માટે રસ્તા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું પડે છે.તે કબૂલ કરે છે કે તેણે પોલીસને જણાવ્યું ન હતું કે શું તેને ખાતરી હતી કે તેણે કિશોરભાઈને રસ્તા પર ઊભા રહીને, અથવા

ચાલતા અથવા મોટર સાયકલ ચલાવતી વખતે જોયા/ઓળખી કાઢ્યા છે.તેઓ વધુમાં જણાવે છે કે અદાલત સમક્ષ પ્રથમ વખત તેઓ જણાવે છે કે તેમણે કિશોરભાઈને મોટરસાયકલ પર જોયા હતા.તે કબૂલ કરે છે કે તેણે પોલીસને જાણ કરી ન હતી કે તે હરિપારાથી કેવી રીતે આવી રહ્યો છે અને હરિપારા અને ગઢડા વચ્ચેનું અંતર ૬ થી ૭ કિલોમીટર હશે પરંતુ તેને અંતરની ખાતરી નથી.તે કબૂલ કરે છે કે તેણે કિશોરભાઈને ક્યાં જોયા હતા તેની તેને ખાતરી નથી અને તેણે પોલીસને કહ્યું ન હતું કે તેણે હરિપારા છોડ્યા પછી પાંચ મિનિટ પછી તેમને જોયા હતા.તેઓ આગળ જણાવે છે કે ત્યાં એક મંદિર છે, જ્યાં તેમણે કિશોરભાઈને જોયા હતા.આ મંદિર રસ્તાના પરિઘથી ૪૦ થી ૫૦ ફૂટના અંતરે આવેલું છે.તેણે પોલીસને મંદિર બતાવ્યું ન હતું.

૩.૬.૨ ફરિયાદી સાક્ષી ૭ બિપિનભાઈ પ્રેમજીભાઈની આંક ૪૨માં પૂછપરછ કરવામાં આવે છે.તેમની મુખ્ય પરીક્ષામાં તેઓ જણાવે છે કે ૧૬/૦૩/૨૦૧૦ પર જ્યારે તેઓ સવારે ૮:૩૦ વાગ્યે પરત ફરી રહ્યા હતા કુલવાડી ખાતે દર્શન કર્યા પછી બાળભાઈને કિશોરભાઈની મોટરસાયકલ પર હરિપારા તરફ જતા જોયા હતા.તેઓ આગળ જણાવે છે કે તેમને ખબર પડી કે કિશોરભાઈ હરિપારા ખાતે બાલાભાઈને જમીન બતાવવાના બહાને અને તેણે બે ભારવાડો સાથે મળીને બાલાભાઈનું કલચ વાચરથી ગળું દબાવી દીધું અને રોકડ વગેરે કાઢીને તેમના મૃતદેહને

દફનાવી દીધો. તેઓ આગળ જણાવે છે કે આ જાણીને તેમને બાલાભાઈને કિશોરભાઈની મોટર સાયકલ પર જોવાનું યાદ આવ્યું અને તેથી તેમણે પોલીસને આ હકીકતની જાણ કરી હતી.ત્યારબાદ પોલીસે તેનું નિવેદન નોંધ્યું હતું.તે તેની કોસ એક્ઝામિનેશનમાં કબૂલ કરે છે કે ફરિયાદી સુરેશભાઈ અને તે એક જ વિસ્તારમાં રહે છે અને એકબીજાને સારી રીતે જાણે છે.બન્ને શેરીઓ એકબીજાથી અલગ રહે છે.તે કબૂલ કરે છે કે પડોશીઓને બાલાભાઈના ગુમ થવાની જાહેરાત વિશે ખબર પડશે, જે ટેલિવિઝન અને અખબારમાં દેખાતી હતી, પરંતુ તેમને ખબર નહોતી.તે કબૂલ કરે છે કે તેણે બાલાભાઈને ૧૬/૦૩/૨૦૧૦ પર જોયા હોવા છતાં, તેણે દસ દિવસ સુધી પોલીસને જાણ કરી ન હતી.તેમણે બાલાભાઈની પત્ની, તેમના પુત્ર જીતેન્દ્ર અથવા તેમના પરિવારના અન્ય સભ્યોને પણ આ હકીકતની જાણ કરી ન હતી. કુલવાડી સ્વામીનારાયણ મંદિર છે.તે કબૂલ કરે છે કે તે અને ફરિયાદી બંને એક જ જાતિના છે.તેઓ કિશોરભાઈ પાસે ગયા હતા કારણ કે તેમના સંબંધીને કોઈ કામ હતું.તે કબૂલ કરે છે કે જ્યારે તેણે બાલાભાઈને ૧૬/૦૩/૨૦૧૦ પર જોયા હતા અને જ્યારે તેને તેની હત્યાની જાણ થઈ ત્યારે ૧૦/૦૪/૨૦૧૦ પર તેને પોલીસને જાણ કરવાની જરૂર લાગી હતી, પરંતુ તે બે દિવસથી બીમાર હોવાથી તેમનો સંપર્ક કર્યો ન હતો.તેમણે આ સમયગાળા દરમિયાન બાલાભાઈના પરિવારના સભ્યોને જાણ કરી ન હતી. તેમણે કોસ

એક્ઝામિનેશનમાં જણાવ્યું હતું કે તેમણે ક્યારેય બાલાભાઈને કોઈ પણ દિવસે કિશોરભાઈની ઓફિસ જતા જોયા નથી.કે, પોલીસે જાતે જ એ હકીકત નોંધી હોવી જોઈએ કે તેણે બાલાભાઈને વારંવાર કિશોરભાઈની ઓફિસની મુલાકાત લેતા જોયા હતા.તેઓ જણાવે છે કે તેમણે બાલાભાઈને ઘણી વખત મુખ્ય બજારમાં એકલા જતા જોયા હતા.તે કબૂલ કરે છે કે જ્યારે તેણે ૧૩/૦૪/૨૦૧૦ પર પોલીસનું નિવેદન આપ્યું હતું, ત્યારે તે પહેલા જ જાણતો હતો કે બાલાભાઈનો હાથ ગાયબ છે.તે કબૂલ કરે છે કે તે ૧૬/૦૩/૨૦૧૦ થી ૧૩/૦૪/૨૦૧૦ સુધી ગઢડામાં હતો અને તેના ઘરે કોઈ ટેલિવિઝન નથી અને તે અખબારો વાંચતો નથી. તે જણાવે છે કે તેને ૧૦/૦૪/૨૦૧૦ પહેલાં બાલાભાઈની હત્યા વિશે ખબર નથી.કે તેણે ૧૬/૩/૨૧૦ થી ૧૦/૪/૨૦૧૦ સુધી પોતાનું ઘર છોડ્યું ન હતું પરંતુ તેની પત્ની અને માતાપિતાએ ઘર છોડ્યું હતું.આ સાક્ષી આગળ કબૂલ કરે છે કે તેને તેના મિત્રો દ્વારા ખબર પડી કે ત્રણ લોકોની ધરપકડ કરવામાં આવી છે.સાક્ષી આગળ જણાવે છે કે તે પાંચ દિવસથી તાવથી પીડાતો હતો અને ડૉ. ભરતભાઈ મંગુકિયાની સારવાર હેઠળ હતો.કે તે બાલાભાઈને ૧૬/૦૩/૨૦૧૦ પર જોવાની કબૂલાત કરે છે.તે આગળ જણાવે છે કે તેને હળવો તાવ હતો અને તે ૧૦/૦૪/૨૦૧૦ થી ૧૩/૦૪/૨૧૦ તરફ આગળ વધી શકતો ન હતો.૧૩/૦૪/૨૦૧૦ પર તે નિવેદન આપવા પોલીસ સ્ટેશન ગયો

હતો.લવજીભાઈ કડાથિયા પણ તે દિવસે પોતાનું નિવેદન આપવા માટે પોલીસ સ્ટેશનમાં હાજર હતા.બિપિનભાઈ તેમની કોસ એક્ઝામિનેશનમાં સ્વીકારે છે કે હકીકત એ છે કે તેઓ ૧૦/૦૪/૨૦૧૦ પર તાવથી પીડાતા હતા, તે કોર્ટમાં પ્રથમ વખત કહી રહ્યા છે.

૩.૬.૩ પ્રદીપભાઈ અમૃતલાલ શાહ, ફરિયાદી સાક્ષી ૧૭, જેમની જુબાની આંક ૬૯માં નોંધવામાં આવી છે તે સબ પોસ્ટ માસ્ટર ગઢડા પોસ્ટ ઓફિસ છે.પોતાની જુબાનીમાં તેઓ જણાવે છે કે મૃતક બાલાભાઈ પાસે ૧૮ ખાતાઓ છે.આ સાક્ષી જણાવે છે કે જ્યારે તેઓ તેમની ફરજ માટે પોસ્ટ ઓફિસ આવ્યા હતા, ત્યારે સવારે લગભગ ૧૦ વાગ્યે બાલાભાઈ અને કિશોરભાઈ તેમની પોસ્ટ ઓફિસ આવ્યા હતા.બાલાભાઈએ તે દિવસે તેમના બચત ખાતામાંથી ૫૦,૦૦૦ રૂપિયા ઉપાડ્યા હતા અને કિશોરભાઈ તે સમયે તેમની સાથે હતા.બાલાભાઈ ત્રણ માસિક યોજના પાસબુક લાવ્યા હતા.આ ત્રણ માસિક યોજના ખાતાઓમાંથી બાલાભાઈએ ૪૯,૫૦૦ રૂપિયા ઉપાડ્યા હતા અને તેમના બચત ખાતામાં કુલ ૧ રૂપિયા જમા કરાવ્યા હતા.આ સાક્ષીના જણાવ્યા અનુસાર બાલાભાઈ રૂપિયા ઉપાડવા માટે ફોર્મ પણ લાવ્યા હતા, જોકે તેમણે ખાતામાં રકમ જમા કરાવી હોવાથી તે જ દિવસે ઉપાડવાની મંજૂરી નહોતી અને તેથી તેમને બીજા દિવસે આવવાનું કહેવામાં આવ્યું હતું.કિશોરભાઈ બીજા દિવસે આવ્યા જે ૧૭/૦૩/૨૦૧૦ પર છે અને તેમને ૨-૦૦

વાગ્યે આવવાનું કહેવામાં આવ્યું હતું.આ ફોર્મ શ્રી રાઠવાને આપવામાં આવ્યું હતું.તે સમયે કિશોરભાઈની સાથે કોઈ નહોતું.રાત્રે ૧ વાગ્યે બાલાભાઈની પત્ની લક્ષ્મીબેન કિશોરભાઈ સાથે સંજયભાઈ પરમાર સાથે આવી હતી.બચત ખાતામાંથી ડેબિટ કર્યા પછી લક્ષ્મીબેનને ૧,૫૦,૦૦૦ આપવામાં આવ્યા હતા.આ સાક્ષીએ રેકૉર્ડ, સંબંધિત થાપણો અને ઉપાડની સ્લિપ રજૂ કરી છે જે દર્શાવે છે કે તેમના પર બાલાભાઈ દ્વારા હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા છે.આ સાક્ષી આગળ જણાવે છે કે કાર્યાલયનો સમય ૯ થી ૫ છે.સાક્ષી જણાવે છે કે તેણે જાતે જ પોલીસને જાણ કરી હતી કે બાલાભાઈના ૧૮ ખાતા હતા.તેઓ આગળ જણાવે છે કે આંક ૭૪ થી ૮૧ માં કિશોરભાઈની કોઈ સહી નહોતી જે તેમના હસ્તાક્ષરમાં હતી.તે તેની કોસ એક્ઝામિનેશનમાં કબૂલ કરે છે કે તેણે ઉપાડ દરમિયાન સહીઓની ચકાસણી કરી ન હતી.આરોપી નંબર ૩ દ્વારા કરવામાં આવેલી કોસ એક્ઝામિનેશનમાં તેણે જુબાની આપી છે કે પૈસા ઉપાડવા માટે ઉપાડ ફોર્મમાં બાલાભાઈ ૧૭/૩/૨૦૧૦ પર આવ્યા ન હતા, જોકે ઉપાડ ફોર્મ પર તેમની સહી હતી.તે સ્વીકારે છે કે બાલાભાઈએ હસ્તાક્ષર કર્યા છે.લક્ષ્મીબેન પતિના નામે સંયુક્ત ધારક હોવાથી પાછી ખેંચનાર વ્યક્તિની ચકાસણી માટે કોઈ સહી કરવામાં આવી ન હતી.તેઓ વધુમાં સ્વીકારે છે કે ફોર્મ આંક ૭૮માં મૃતકના સંબંધીઓની સહી હતી જેથી આપણા મનમાં ગુનાનું દ્રશ્ય ફરીથી બનાવવામાં આવે.તે સ્વીકારે છે કે

પ્રક્રિયાને અનુસર્યા વિના ૧,૬૦,૦૦૦ ની રકમની ચુકવણી કરવામાં આવી હતી.

૩.૬.૪ શૈલેષભાઈ રાઠવા, ફરિયાદી સાક્ષી-૧૮, એક સાક્ષી છે, જેમની સરતપાસ આંક-૮૨ પર છે. આ સાક્ષી ગઢડા પોસ્ટ ઓફિસમાં પોસ્ટલ આસિસ્ટન્ટ તરીકે ફરજ બજાવતા હતા. તેઓ જણાવે છે કે સેવિંગ્સ એકાઉન્ટ જે સંયુક્ત ખાતું હતું અને તેમાં બંનેએ સહી કરી હતી. તા. ૧૬.૦૩.૨૦૧૦ ના રોજ, બાલાભાઈ સાથે આવ્યા હતા અને રૂ.૫૦,૦૦૦/- ઉપાડવા માટેના ફોર્મ અને પ્રત્યેક રૂ.૪૯,૫૦૦/- ઉપાડવાના ફોર્મ તથા રૂ.૧,૫૦,૦૦૦/- જમા કરાવવાનું ફોર્મ આપ્યું હતું જેના પર બાલાભાઈની સહી હતી. તેઓ વધુમાં જુબાની આપે છે કે કિશોરભાઈ સવારે એકલા આવ્યા હતા, જોકે તેમને બપોરે ૨:૦૦ વાગ્યે આવવા માટે જણાવવામાં આવ્યું હતું. તે સમયે, કિશોરભાઈ, લક્ષ્મીબેન અને સંજયભાઈ સાથે આવ્યા હતા. આ સાક્ષીએ વધુમાં જણાવ્યું હતું કે તેઓ તા. ૧૬.૦૩.૨૦૧૦ ના પોલીસ સ્ટેટમેન્ટમાં કેટલીક હકીકતો આપવાનું ભૂલી ગયા હતા જે તેમણે તા. ૧૩.૦૪.૨૦૧૦ ના રોજ આપેલા પોલીસ સ્ટેટમેન્ટમાં આપી હતી. તેમણે તા. ૧૩.૦૪.૨૦૧૦ ના રોજ પોલીસ સમક્ષના તેમના સ્ટેટમેન્ટમાં સાચો હિસાબ આપ્યો હતો કે કિશોરભાઈ અને બાલાભાઈ બંને તા. ૧૬.૦૩.૨૦૧૦ ના રોજ આવ્યા હતા. તેમની વધુ ઉલટતપાસમાં કિશોરભાઈ સામે કોઈ ફરિયાદો ન હતી

અને તેમના વહિવટ સંબંધે ગ્રાહકો તરફથી પણ કોઈ ફરિયાદો ન હતી. તેમની ઉલટતપાસમાં તેઓ સ્વીકારે છે કે તા. ૧૯.૦૩.૨૦૧૦ ના તેમના સ્ટેટમેન્ટમાં તેમણે ભુલચૂકથી જણાવ્યું હતું કે તા. ૧૬.૦૩.૨૦૧૦ ના રોજ બાલાભાઈ હાજર ન હતા, તેમને ત્રણ દિવસ પછી યાદ આવ્યું કે બાલાભાઈ હાજર હતા. તેઓ વધુમાં સ્વીકારે છે કે તા. ૧૭.૦૩.૨૦૧૦ ના રોજ ઉપાડ માટે આવેલ વિથડ્રોઅલ ફોર્મમાં બાલાભાઈની સહી હતી. આ સાક્ષી વધુમાં જણાવે છે કે એવું બન્યું ન હતું કે બાલાભાઈએ તા. ૧૬.૦૩.૨૦૧૦ ના રોજ બંને ફોર્મ આપ્યા હોય અને સૂચના આપી હોય કે તા. ૧૭.૦૩.૨૦૧૦ ના રોજ તેમની પત્નીને ચુકવણું કરવામાં આવે.

૪ આ તમામ સાક્ષીઓની મૌખિક જુબાનીઓ અને તબીબી પુરાવાના આધારે ફરિયાદી પક્ષનો કેસ છે કે બાલાભાઈની હત્યા ૧ થી ૩ નંબરના આરોપીઓએ કાવતરાના ભાગરૂપે કરી હતી અને હાડકાં અને ખોપરી મળી આવવાને ધ્યાનમાં રાખીને, મૃત્યુ હત્યાનું હતું.ત્રણેય આરોપીઓનો હેતુ તેના નાણાંની હેરાફેરી કરવાનો હતો અને 'લાસ્ટ સીન' ના સિદ્ધાંતના આધારે, પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા હતા જે દેખીતી રીતે માત્ર એક જ નિષ્કર્ષ તરફ દોરી શકે છે અને તે આરોપીનો દોષ છે.

પ રિકવરી એન્ડ ડિસ્કવરી પંચનામાઝ ઓન રેકૉર્ડ દ્વારા મૌખિક પુરાવાને સમર્થન આપવાની માંગ કરવામાં આવી છે.પંચ સાક્ષીઓની જુબાની દ્વારા, આ પંચનામા, જેના દ્વારા કપડાં, ઘડિયાળ, મોબાઈલ ફોન, રોકડ, વીંટી અને પાકીટ, વપરાયેલી મોટરસાયકલ મળી આવી છે, ફરિયાદી પક્ષ અને કલય વાયર અને મળી આવેલી કુદકો અનુસાર, જે જોડતી કડીઓ છે અને એકમાત્ર પૂર્વધારણા અપરાધની છે.

પ.૧ હવે આપણે રેકૉર્ડ પરના સમર્થનકારી પુરાવાઓના સમૂહની તપાસ કરી શકીએ છીએ અને એ શોધવાનો પ્રયાસ કરી શકીએ છીએ કે સાંકળની કડી પૂર્ણ છે કે નહીં.

પ.૨ સંજયભાઈ પ્રવીણભાઈ કરકર, ફરિયાદી સાક્ષી ૪, જેની આંક ૩૭ ખાતે પૂછપરછ કરવામાં આવી હતી, તે આંક ૩૮ ખાતે ધરપકડ પંચનામા માટે પંચ સાક્ષી છે.આ પંચનામા કિશોરભાઈ ત્રિવેદીની ધરપકડ સાથે સંબંધિત છે.ફરિયાદી સાક્ષી ૫ પરાગભાઈ નવીનભાઈ ડેલીવાલા વદ્ધભાઈ દેહુરભાઈના કપડાંના પંચનામાના પંચ સાક્ષી છે.

પ.૩ હિમ્મતભાઈ લક્ષ્મણભાઈ ફરિયાદી સાક્ષી ૮, જેની જુબાની આંક ૪૪માં રજૂ કરવામાં આવી છે, તે ડિસ્કવરી પંચનામા આંક ૪૫નો પંચ સાક્ષી છે.આ સાક્ષી જણાવે છે કે આરોપી નંબર ૧ અને ૨ એ સ્થળ

બતાવવા તૈયાર હતા જ્યાં તેમણે મૃતક બાલાભાઈના મૃતદેહને દફનાવ્યો હતો.માટીથી ભરેલા ખાડા પાસે, આસપાસ કપડાં પડેલા હતા, જેમાંથી એક ટ્રાઉઝર, એક શર્ટ, એક અન્ડરવેર, એક બેલ્ટ વગેરે હતા.થોડા અંતરે ચંપલ પણ મળી આવ્યા હતા.ફરિયાદી સુરેશભાઈ ત્યાં હતા.તેમની કોસ એક્ઝામિનેશનમાં તેઓ જણાવે છે કે પંચનામા તૈયાર કરવામાં બે કલાકનો સમય લાગ્યો હતો.આ સાક્ષી એ હકીકતને નકારી કાઢે છે કે સુરેશભાઈ પોલીસ દ્વારા લાવવામાં આવ્યા હતા.તેઓ જણાવે છે કે તેમને ખબર નથી કે સુરેશભાઈ ગુનાના સ્થળે કેવી રીતે આવ્યા.

૫.૪ ફરિયાદી પક્ષના જણાવ્યા અનુસાર અન્ય નિર્ણાયક સમર્થનકારી પુરાવા ડિસ્કવરી પંચનામા આંક ૫૧ છે.પંચનામા એ સંયુક્ત શોધ પંચનામા છે.આ પંચનામા દ્વારા મૃતકના મૃતદેહને દફનાવવા માટે વપરાતી કુદકી અને આરોપી નંબર ૨ ના કહેવા પર મળી આવેલા મોબાઈલ અને પાકીટની શોધ કરવામાં આવી છે.પંચનામા, આરોપી નંબર ૩ ના કહેવા પર, એક કલય વાયરની શોધ પણ લાવે છે, જેનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલા ગુના માટે થાય છે.માધવજીભાઈ મકોડભાઈ પ્રોસીક્યુશનના સાક્ષી ૧૦ની આંક ૫૦ ખાતે તપાસ કરવામાં આવે છે, જે આ પંચનામાનો પંચ સાક્ષી છે.આ સાક્ષી જુબાની આપે છે કે આરોપી વાલા દેહુરભાઈ તે જગ્યા બતાવવા માંગતો હતો જ્યાં કુદકો અને મોબાઈલ અને પાકીટ છુપાયેલું હતું.તેવી જ રીતે, આરોપી નંબર ૩ કિશોરભાઈએ તે

જગ્યા બતાવી હતી જ્યાં ઝાડની નજીક કલચ વાયર છુપાવવામાં આવ્યો હતો.કોસ એક્ઝામિનેશનમાં, આ સાક્ષી કબૂલ કરે છે કે જ્યારે તે પોલીસ સ્ટેશનમાં હતો ત્યારે તેણે આ વિષય પર કોઈ માહિતી મેળવવાનો પ્રયાસ કર્યો ન હતો.તે સ્વીકારે છે કે બાલાભાઈ અને તે એક જ જાતિના છે.કે તે ગામના લોકો દ્વારા જાણતો હતો કે બાલાભાઈ હરિભાઈ ગુમ છે.આ સાક્ષી કબૂલ કરે છે કે તેની હાજરીમાં મોબાઈલ ખોલવામાં આવ્યો ન હતો.આ સાક્ષી એ પણ સ્વીકારે છે કે ગઢડાથી હરિપર જતી વખતે તેણે આરોપી સાથે આ ઘટના અંગે કોઈ ચર્ચા કરી ન હતી.મોબાઈલમાં સિમ કાર્ડ નહોતું.

પ.પ પૃષ્ઠ પંચનામા પ્રદર્શિત કરો જે આરોપી નંબર ૧ ના નિવાસસ્થાનમાંથી ૨૦,૦૦૦ રૂપિયા/રોકડની વસૂલાતનો પંચનામા છે.પંચ સાક્ષી રાજુભાઈ અરવિંદભાઈની આંક ૫૩ ખાતે ફરિયાદી સાક્ષી ૧૧ તરીકે તપાસ કરવામાં આવે છે, જે પંચનામાને સમર્થન આપતા નથી.આ પંચનામા આરોપીની મોટરસાયકલની વસૂલાત અંગે પણ છે.

પ.૬ આંક ૬૩, આરોપી નંબર ૩, કિશોરભાઈ ત્રિવેદીની મોટરસાયકલની પુનઃપ્રાપ્તિ સંબંધિત પંચનામા છે.પંચ સાક્ષી સુરેશભાઈ પરશોત્તમભાઈ મેરની આવા હેતુ માટે આંક ૬૨ ખાતે ફરિયાદી સાક્ષી ૧૩ તરીકે તપાસ કરવામાં આવે છે.

આરોપી નંબર ૩ ના કહેવા પર રૂ. ૧૦,૦૦૦/ની રોકડ વસૂલાતનો પંચનામા ૬૫ પ્રદર્શિત કરો.હર્ષદભાઈ ભિંડરડિયા પંચ સાક્ષી છે જેની ૧૪મી અદાલતી કાર્યવાહીના સાક્ષી તરીકે તપાસ કરવામાં આવી છે.

આંક ૫૪ એ આરોપી નંબર ૨ પાસેથી રૂ.૨૦,૦૦૦ રૂપિયા/રોકડની વસૂલાતનો પંચનામા છે.રત્ન અને મૃતકની વીંટી.પંચ સાક્ષી હમીરભાઈ લક્ષ્મણભાઈની આંક ૬૬માં ફરિયાદી સાક્ષી ૧૫ તરીકે પૂછપરછ કરવામાં આવી છે.

૬ તેથી આ પુરાવાઓનો સમૂહ છે, જેના આધારે, તે સાબિત કરવાનો પ્રયાસ કરવામા આવે છે કે બાલાભાઈનું મૃત્યુ નરસંહાર હતું.કલય વાયર દ્વારા ગળું દબાવી દેવાના પરિણામે મૃત્યુ થયું હતું.તેને મારી નાખવાનો હેતુ પોતાને માટે વિનિયોગ કરવાનો હતો, મૃતકના ખાતામાંથી ૧૬/૦૩/૨૦૧૦ પર ઉપાડેલી રૂ. ૫૦,૦૦૦ની રકમ.કોઈ સીધા પુરાવાની ગેરહાજરીને ધ્યાનમાં રાખીને, "છેલ્લે જોયેલા સિદ્ધાંત" ના આધારે આરોપને સાબિત કરવા માટે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાને ઉપયોગમાં લેવામાં આવે છે.

૬.૧ આપણે છેલ્લું જોયું અને તેમને આભારી હેતુના સિદ્ધાંત પરના પુરાવાઓની ગુણવત્તા પર ચર્ચા શરૂ કરીએ તે પહેલાં, એક પ્રશ્નનો જવાબ

આપવાની જરૂર છે કે શું, જે મૃત્યુ થયું તે હત્યાનું હતું. આ પ્રશ્ન મહત્વ ધરાવે છે કારણ કે, લાંબા હાડકાં અને ખોપરી સિવાય, મૃતક બાલાભાઈનો મૃતદેહ મળી આવ્યો નથી. આવા કેસોમાં પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાના કેસોમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા પ્રસ્તાવિત કેસ કાયદાને આ રીતે સંદર્ભિત કરી શકાય છે:

૬.૨ આ પ્રકારના કેસમાં, જે સંપૂર્ણપણે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત છે, જોકે મૃત શરીરની શોધને હત્યામાં કોર્પસ ડેલીક્ટી સાબિત કરવાની એકમાત્ર રીત તરીકે ગણવામાં આવી નથી, કોર્પસ ડેલીસિટીની હકીકત એ છે કે આવા કિસ્સામાં તે "હત્યાનું મૃત્યુ" છે, તે એવા સંજોગો દ્વારા સ્થાપિત થવી જોઈએ જે નિશ્ચિતપણે નિર્ણાયક પાત્રનું હોવું જોઈએ, જે આ નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય છે કે સંબંધિત પીડિતને હત્યાનો ભોગ બનવું પડ્યું હતું.

ઋષિપાલ વિરુદ્ધ ઉત્તરાખંડ રાજ્ય, (૨૦૧૩) ૧૨ એસ સી સી ૫૫૧ માં અહેવાલિત સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદાને સંદર્ભિત કરવો સુસંગત રહેશે. સુપ્રીમ કોર્ટે એવું અવલોકન કર્યું છે કે પીડિતનું નરહત્યાત્મક મૃત્યુ થયું હતું તેનો સબળ અને સંતોષકારક પુરાવો પૂરો પાડવામાં પ્રોસિક્યુશનની નિષ્ફળતા, ખૂનના આરોપ માટે ઘાતક છે. ઉપરોક્ત ચુકાદામાં, સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

“૧૦ ફરિયાદી પક્ષે અપીલકર્તા સામે લગાવવામાં આવેલા હત્યાના આરોપને ઘરે લાવ્યો છે કે કેમ તે પ્રશ્નની બાજુમાં આવીને, આપણે શરૂઆતમાં જ નિર્દેશ કરવો જોઈએ કે કેસ સંપૂર્ણપણે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત છે.તે સાબિત કરવા માટે કોઈ સીધો પુરાવો રજૂ કરવામાં આવ્યો નથી કે અબ્દુલ મબૂદ, જેમના કોર્પસ ડિલિસિટની વસૂલાત કરવામાં આવી નથી, તેને મોતને ઘાટ ઉતારવામાં આવ્યો હતો, ન તો અપીલકર્તા દ્વારા તેનો ક્યાં અને ક્યારે નિકાલ કરવામાં આવ્યો હતો તે દર્શાવવા માટે કોઈ પુરાવા રજૂ કરવામાં આવ્યા નથી, એમ ધારીને કે તેણે તેની સામે કથિત ગુનો કર્યો હતો.કોર્પસ ડિલિસિટના ઉત્પાદનને લગતી કાનૂની સ્થિતિ આ અદાલતના નિર્ણયોની લાંબી લાઈન દ્વારા સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવી છે.આપણે તેમાંથી કેટલાક કેસોનો ટૂંકમાં ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ.

૧૧ રામા નંદ વિરુદ્ધ હિમાચલ પ્રદેશ રાજ્ય ના કેસમાં આ કોર્ટે આ વિષય પરની કાનૂની સ્થિતિનો સારાંશ નીચે મુજબ આપ્યો હતો : (એસ સી સી પાના નં. ૫૨૨-૨૩, પેરા ૨૭-૨૮) "૨૭ બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, આપણે એવું માની લઈશું કે કોર્પસ ડિલિક્ટી એટલે કે પીડિતની મૃતદેહ આ કેસમાં મળ્યો ન હતો. પરંતુ તે ધારણા પર પાછા, પ્રશ્ન એ રહે છે કે રેકૉર્ડ પર સ્થાપિત અન્ય સંજોગો એવા નિષ્કર્ષ પર દોરી જવા માટે પૂરતા

હતા કે તમામ માનવીય સંભાવનાઓ વચ્ચે, અપીલકર્તા રામા નંદ દ્વારા તેની હત્યા કરવામાં આવી હતી? એ વાત સાચી છે કે પ્રોસિક્યુશન દ્વારા સાબિત કરવા માટે સાપરાધ મનુષ્યવધના ગુનાના એક આવશ્યક ઘટક એ છે કે આરોપીએ જે વ્યક્તિની હત્યા કરવામાં આવી હોવાનો આક્ષેપ છે તેનું 'મૃત્યુ નીપજવ્યું' હતું.

૨૮ આનો અર્થ એ છે કે આરોપી હત્યાનો ગુનેગાર છે તે સાબિત કરવાનો પ્રયાસ કરતા પહેલા, તે સ્થાપિત કરવું આવશ્યક છે કે હત્યાનું મૃત્યુ થયું છે.સામાન્ય રીતે, હિંસાના નિશાન ધરાવતા પીડિતના મૃતદેહ અથવા તેના મહત્વપૂર્ણ ભાગની પુનઃપ્રાપ્તિ, પીડિતાના હત્યાના મૃત્યુનો પૂરતો પુરાવો છે.એક સમય હતો જ્યારે જૂના અંગ્રેજી કાયદા હેઠળ, કોઈ વ્યક્તિને તેની ગુનાહિત હત્યા કરવા બદલ દોષિત ઠેરવવામાં આવે તે પહેલાં મૃતકના મૃતદેહની શોધને આવશ્યક માનવામાં આવતી હતી. ‘સર મેથ્યુ હેલે કહ્યું હતું કે, ‘જ્યાં સુધી હકીકત સાબિત ન થાય, અથવા ઓછામાં ઓછું મૃતદેહ મૃત મળી ન આવે ત્યાં સુધી હું હત્યા અથવા માનવવધ બદલ વ્યક્તિને ક્યારેય દોષિત ઠેરવીશ નહીં’.આ માત્ર સાવચેતીનો નિયમ હતો, કાયદાનો નહીં.પરંતુ તે સમયે જ્યારે હત્યા માટે ફાંસીની સજા જ એકમાત્ર સજા હતી, ત્યારે આ સાવચેતીના નિયમનું પાલન કરવાની જરૂરિયાત વધુ હતી.હિંસાના ભૌતિક પુરાવા ધરાવતા પીડિતના મૃતદેહની શોધ, હત્યામાં કોર્પસ ડેલિસિટ સાબિત કરવાની

એકમાત્ર રીત તરીકે ક્યારેય માનવામાં આવી નથી.ખરેખર, એવા ઘણા કિસ્સાઓ છે કે જ્યાં મૃતદેહની શોધ અશક્ય છે.આ જૂના 'શરીર' સિદ્ધાંતનું આંધળું પાલન ઘણા ઘોર હત્યારાઓ માટે માત્ર ચતુર અને હોંશિયાર હોવાના કારણે મુક્તિ સાથે છટકી જવા માટે દરવાજો ખોલશે. તે પીડિતના શરીરનો નાશ કરવા માટે પૂરતું છે.આપણા કાયદાના સંદર્ભમાં, સર હેલના ઉચ્ચારણનું અર્થઘટન એ વાત પર ભાર મૂકવા સિવાય કરવું જોઈએ નહીં કે જ્યાં હત્યાના કેસમાં પીડિતાનો મૃતદેહ ન મળે, ત્યાં પીડિતાના હત્યાના મૃત્યુનો અન્ય સચોટ અને સંતોષકારક પુરાવો ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા રજૂ થવો જોઈએ.આવા પુરાવા સાક્ષીના સીધા આંખના ખાતા દ્વારા અથવા પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા દ્વારા અથવા બંને દ્વારા હોઈ શકે છે.પરંતુ જ્યાં કોર્પસ ડેલીક્ટીની હકીકત એ 'હત્યાનું મૃત્યુ' છે તે માત્ર પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા દ્વારા સ્થાપિત કરવાનો પ્રયાસ કરવામા આવે છે, ત્યાં સંજોગો એક નિર્ણાયક અને નિર્ણાયક પાત્રના હોવા જોઈએ જે નિશ્ચિતપણે નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય છે કે સંબંધિત પીડિતને હત્યાના મૃત્યુનો સામનો કરવો પડ્યો છે.તેમ છતાં, સાવચેતીના આ સિદ્ધાંતને સંપૂર્ણ સાબિતીની જરૂર હોય તેટલા આગળ ધપાવી શકાતો નથી.આ અપૂર્ણ દુનિયામાં સંપૂર્ણ પુરાવા ભાગ્યે જ મળે છે, અને સંપૂર્ણ નિશ્ચિતતા એક દંતકથા છે.તેથી જ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૩ હેઠળ, એક હકીકતને 'સાબિત' કહેવામાં આવે છે, જો કોર્ટ તેની સમક્ષની બાબતોને

ધ્યાનમાં રાખીને તેના અસ્તિત્વને એટલું સંભવિત માને છે કે એક સમજદાર વ્યક્તિએ, ચોક્કસ કેસના સંજોગોમાં, તે અસ્તિત્વમાં છે તેવી ધારણા પર કાર્યવાહી કરવી જોઈએ.કોર્પસ ડેલીક્ટી અથવા હત્યાના મૃત્યુની હકીકત, તેથી, એવા સંજોગો જણાવવા અને સમજાવીને સાબિત કરી શકાય છે જે ચોક્કસપણે એવા નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય છે કે તમામ માનવીય સંભાવનાઓમાં, પીડિતાની સંબંધિત આરોપી દ્વારા હત્યા કરવામાં આવી છે.”(ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે) એ જ અસર માટે રામ ચંદ્ર વિરુદ્ધ યુ. પી. રાજ્યનો નિર્ણય છે જ્યાં આ અદાલતે કહ્યું:(એ આઈ આર પેજ ૩૮૭, પેરા ૬)

“૬..... તે સાચું છે કે કાયદામાં ગુના માટે દોષિત ઠેરવવો એ જરૂરી નથી કે કોર્પસ ડિલિક્ટી મળી આવે.હત્યાના કમિશનના વિશ્વસનીય પુરાવા, સીધા અથવા પરિસ્થિતિજન્ય હોઈ શકે છે, જો કે કોર્પસ ડિલિક્ટી શોધી શકાતી નથી.

૧૨ કર્ણાટક રાજ્ય વિરુદ્ધ એમ. વી. મહેશનો પણ સંદર્ભ આપી શકાય છે જ્યાં આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું:(એસસીસી પી ૩૫૪ પેરા ૩)

“૩..... તેમાં કોઈ શંકા નથી કે કોર્પસ ડેલીક્ટીની ગેરહાજરીમાં પણ અદાલતને ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવતી યોગ્ય સામગ્રી પર

યોગ્ય કેસમાં હત્યાનું કમિશન સ્થાપિત કરવું શક્ય છે.આ કેસમાં અદાલતને આવી કોઈ સામગ્રી ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી નથી.”

૧૩ લક્ષ્મી વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ યુ. પી. માં કાનૂની સ્થિતિનું પુનરાવર્તન આ રીતે કરવામાં આવ્યું હતું:(એસ. સી. સી. પી. ૨૦૫, પેરા ૧૬)

“૧૬ નિ:શંકપણે, શરીરની ઓળખ, મૃત્યુનું કારણ અને હથિયારની વસૂલાત કે જેનાથી મૃતકને ઈજા થઈ હોઈ શકે છે તે કેટલાક મહત્વપૂર્ણ પરિબલો છે જે ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા સામાન્ય કેસમાં આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૦ હેઠળ ગુનાનો આરોપ ઘરે લાવવા માટે સ્થાપિત કરવામાં આવે છે.

જોકે, આ એક કઠોર નિયમ નથી.તે કાયદાની સામાન્ય અને વ્યાપક દરખાસ્ત તરીકે ગણી શકાય નહીં કે જ્યાં આ પાસાઓ સ્થાપિત ન થાય ત્યાં તે કાર્યવાહીના કેસ માટે ઘાતક હશે અને તમામ કેસો અને ઘટનાઓમાં, તે એવા લોકોને નિર્દોષ જાહેર કરવામાં પરિણમે છે જેમના પર હત્યાના ગુનાનો આરોપ લાગી શકે છે.તે દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગો પર આધારિત હશે.શરીરની ઓળખ અને મૃત્યુનું કારણ ન હોવા છતાં પણ આરોપી સામે હત્યાનો આરોપ સ્થાપિત થઈ શકે છે.”

૧૪ કોર્પસ ડિલિક્ટીની ગેરહાજરીમાં કોર્ટ જે જુએ છે તે પુરાવા મેળવે છે જે સાબિત કરે છે કે પીડિતાને મોતને ઘાટ ઉતારવામાં આવ્યો છે.જો ફરિયાદી પક્ષ પીડિતાને હત્યાના મૃત્યુનો સામનો કરવો પડ્યો હોવાના નક્કર અને સંતોષકારક પુરાવા આપવામાં સફળ થાય, તો કોર્પસ ડેલીક્ટીની ગેરહાજરી પોતે હત્યાના આરોપ માટે જીવલેણ નહીં હોય.જોકે, આવા પુરાવા એકત્ર કરવામાં ફરિયાદી પક્ષની નિષ્ફળતા, હત્યાના આરોપ સાથે સંકળાયેલા કેસમાં સૌથી આવશ્યક જરૂરિયાતની નિષ્ફળતામાં પરિણમશે.હાથમાં રહેલા કેસમાં તે ચોક્કસપણે સ્થિતિ છે.અબ્દુલ મબૂદ હત્યાકાંડને કારણે મૃત્યુ પામ્યો હોવાના કોઈ પ્રત્યક્ષ અથવા પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા નથી.અપીલકર્તા સામે લગાવવામાં આવેલ હત્યાનો આરોપ, તેથી, બંનેને છેલ્લે એક સાથે જોવામાં આવ્યા હોવાના નબળા આધાર પર આધારિત છે, જ્યારે આપણે તપાસ કરીશું કે શું બંનેને છેલ્લે એક સાથે જોવામાં આવ્યા હતા તે સંજોગો તરીકે સાબિત થાય છે અને હત્યાના આરોપને સમર્થન આપી શકે છે કે કેમ ત્યારે આપણે હાલમાં કયા પાસાની જાહેરાત કરીશું.”

ફરિયાદી સાક્ષી ૧, ડૉક્ટર સતીશભાઈ કાલેની જુબાનીની તપાસ અને પોસ્ટમોર્ટમ રિપોર્ટ વાંચીને, તે સ્પષ્ટ થાય છે કે જે મળ્યું છે તે લાંબા

હાડકાં, પ્રાણીઓ દ્વારા કોતરવામાં આવ્યું છે અને ખોપરી પર છે.તેની જુબાની એ પણ દર્શાવે છે કે જો કોઈ શરીરને દફનાવવામાં આવે તો હાડકાંને સડવામાં સમય લાગે છે.ડૉક્ટર આગળ જણાવે છે કે એવું માની શકાય નહીં કે માત્ર ખોપરી અને હાડકાના આધારે મૃત્યુનું કારણ નક્કી કરી શકાતું નથી.પોસ્ટમોર્ટમ રિપોર્ટ વાંચીને પણ આ વાત સ્પષ્ટ થાય છે.ડૉ. અખિલેશકુમાર સિંહ પ્રોસીક્યુશન સાક્ષી ૨૩, મેડિકલ ઓફિસર, ગઢડા જે સ્થળ પર ગયા હતા તેમણે જુબાની આપી છે કે હાડકાં ખુદી જગ્યામાંથી મળી આવ્યા હતા.તે આગળ જણાવે છે કે જો કોઈ મૃતદેહને દફનાવવામાં આવે તો તેને સડવામાં લગભગ ૨૦ દિવસ લાગે છે.પોસ્ટમોર્ટમ રિપોર્ટ સ્પષ્ટપણે નોંધે છે કે ખોપરી અને લાંબા હાડકાની તપાસથી મૃત્યુનું કારણ જાણી શકાતું નથી.તપાસ અધિકારીની જુબાનીની તપાસ પર પણ એવું બહાર આવે છે કે મૃત્યુનું કારણ શોધવાનો કોઈ પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો ન હતો, તપાસ અધિકારીના જણાવ્યા અનુસાર, ફરિયાદી સાક્ષી તરીકે તપાસ ૨૮ જાણી શકાયો નથી.

આ તમામ પરિબલોને એકસાથે મૂકીને એ સ્પષ્ટ થાય છે કે મૃત્યુનું કારણ જાણી શકાયું ન હતું.તેવી જ રીતે, મૃત્યુનો ચોક્કસ સમય પણ અજ્ઞાત છે.આ ખાસ કરીને ત્યારે થાય છે જ્યારે મૃતકનો મૃતદેહ મળતો નથી.

૬.૩ કલમ ૩૦૨ હેઠળ ગુના માટે અપીલકર્તાઓને દોષિત ઠેરવવા માટે, ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા સાબિત થનાર પ્રથમ અને અગ્રણી પાસું હત્યાનું મૃત્યુ છે.

રેકૉર્ડ પરના પુરાવાઓની પ્રશંસા પર, અમારા મતે, ફરિયાદી પક્ષનો કેસ મૃત્યુને હત્યાના મૃત્યુના કેસ તરીકે સાબિત કરવા માટે ઓછો પડે છે. સાક્ષીઓના પુરાવાના સંદર્ભમાં મૃત્યુનો સમય પણ સ્થાપિત થયો ન હતો. રેકૉર્ડ પરના પુરાવાઓના સમૂહને જોતાં, અમારો અભિપ્રાય છે કે તે સુરક્ષિત રીતે/નિર્ણાયક રીતે અનુમાન કરી શકાતો નથી કે બાલાભાઈનું મૃત્યુ એક હત્યાનું મૃત્યુ હતું.

૭ ૫૦, ૦૦૦/- ની યોગ્ય રોકડનો હેતુ આરોપી નંબર ૩ ને આભારી છે અને બદલામાં આરોપી નંબર ૧ અને ૨ અને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૨૦ (બી) ને આરોપીઓના હાથે ષડયંત્રનો આરોપ લગાવવા માટે લાગુ કરવામાં આવે છે. ફરિયાદી પક્ષની વાર્તા અનુસાર, તે જાણતો હતો કે તેના ક્લાયન્ટ પાસે ઘણા પોસ્ટલ ખાતાઓ છે કારણ કે તે પોસ્ટલ એજન્ટ હતો જે નિયમિતપણે મૃતક બાલાભાઈના ખાતાઓ ચલાવતો હતો. જો આંક ૬૭ ખાતે લક્ષ્મીબેન પ્રોસીક્યુશન સાક્ષી ૧૬નો પુરાવો પ્રોસીક્યુશન સાક્ષી ૧૮, આંક ૮૨ ખાતે પોસ્ટલ વિભાગના શૈલેષભાઈ રાઠવા, પ્રોસીક્યુશન સાક્ષી ૧૮ સાથે વાંચવામાં આવે, તો જુબાનીઓ દર્શાવે છે કે કિશોરભાઈ નિયમિતપણે તમામ પોસ્ટલ

બચત ખાતાઓ ચલાવતા હતા.લક્ષ્મીબેને તેના વડા તરીકે સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું છે કે કિશોરભાઈ નિયમિતપણે રોકડ ઉપાડશે અથવા જમા કરાવશે, ભલે તે રૂ. ૫૦,૦૦૦ની મોટી રકમ હોય.ફરિયાદી સાક્ષી ૧૮ એ પણ જુબાની આપી છે કે કોઈ પણ ગ્રાહક દ્વારા કોઈ ફરિયાદ કરવામાં આવી ન હતી, ખાસ કરીને તેની પ્રામાણિકતા અથવા યોગ્યતા અંગે.જ્યારે સબ પોસ્ટ માસ્ટર પ્રદીપભાઈ અમૃતલાલ શાહ, આંક ૬૯ ખાતે ફરિયાદી સાક્ષી ૧૭ની જુબાનીના તથ્યોના પ્રકાશમાં આ હકીકતની તપાસ કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે બહાર આવે છે કે ૧૬/૦૩/૨૦૧૦ પર, જ્યારે બાલાભાઈ કિશોરભાઈ સાથે હતા, ત્યારે તેમણે ૫૦,૦૦૦ રૂપિયા ઉપાડવા ઉપરાંત/દરેક એમ આઈ એસ ખાતામાંથી ૪૯,૫૦૦ રૂપિયા જમા કર્યા પછી ઉપાડવા માટે ૧,૫૦,૦૦૦ ના ઉપાડ ફોર્મ પર હસ્તાક્ષર કર્યા હતા.જો કિશોરભાઈનો હેતુ ₹૫૦,૦૦૦ની રકમ છીનવી લેવાનો હતો/જે ૧૬/૦૩/૨૦૧૦ પર ઉપાડવામાં આવી હતી, તો કિશોરભાઈએ ૧૭/૦૩/૨૦૧૦ સુધી રાહ કેમ ન જોવી જોઈએ તેનું કારણ સમજવામાં નિષ્ફળ જાય છે જ્યારે તેમને તેમના કબજામાં હસ્તાક્ષરિત ઉપાડની સ્લિપના આધારે ₹ ૧,૫૦,૦૦૦ મળશે.જો પૈસાનો હેતુ હોત તો ચોક્કસપણે તે એક એવો કેસ હોઈ શક્યો હોત કે જ્યાં ૧૭/૦૩/૨૦૧૦, એક બુદ્ધિગમ્ય તારીખ હોત જેના પર કિશોરભાઈ રાહ જોઈ શક્યા હોત.વધુમાં, લક્ષ્મીબેન અને ટપાલ વિભાગના બે અધિકારીઓની જુબાની દર્શાવે છે કે, કિશોરભાઈ નિયમિતપણે મૃતક બાલાભાઈ વતી મોટી માત્રામાં થાપણો અને ઉપાડનો વ્યવહાર કરતા હતા.પોસ્ટ ઓફિસમાં

બાલાભાઈની શારીરિક હાજરી વિના તેઓ રોકડ લઈ જતા.તેથી તેમનું વર્તન દેખીતી રીતે બોર્ડથી ઉપર હતું.તેથી અમારો અભિપ્રાય છે કે કિશોરભાઈને કોઈ હેતુ માટે જવાબદાર ઠેરવી શકાય નહીં.પોલીસ તપાસ, બાલાભાઈના મોબાઈલ સાધનમાંથી આરોપી નંબર ૧ના સિમ નંબરમાંથી આરોપી નંબર ૨ને મોકલવામાં આવેલા એસ. એમ. એસ. ના આધારે, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૨૦ બી લાગુ કરીને અન્ય બે આરોપીઓને સામેલ કર્યા હતા.આ એકમાત્ર લખાણ સંદેશ સિવાય, તપાસ દરમિયાન અને સાક્ષીઓની જુબાનીમાં તેમને સ્થાપિત કરવા અને જોડવા માટે અને બાલાભાઈના મૃત્યુ તરફ દોરી ગયેલી ઘટનાઓની સાંકળમાં કોઈ પુરાવા રેકૉર્ડ પર આવ્યા નથી.ત્રણેય આરોપીઓ વચ્ચે કરવામાં આવેલા થોડા કોલ સિવાય, વધુ કંઈ બહાર આવ્યું નથી.જ્યારે કિશોરભાઈ દ્વારા હત્યા કરવાના હેતુ પર ગંભીરતાથી શંકા કરવામાં આવે છે, ત્યારે પરિણામે આરોપી નંબર ૧ અને ૨ ને પણ કોઈ હેતુ માટે જવાબદાર ઠેરવી શકાય નહીં.જો હેતુ કોઈક રીતે દાવ પરના નાણાંનો હતો, તો ૧૭/૩/૨૦૧૦ માટેનો હેતુ, જ્યારે સામેલ રકમ મોટી હતી, તે વધુ મજબૂત હતો.જોકે ફરિયાદી પક્ષનો કેસ એ છે કે હેતુ ૧૬/૦૩/૨૦૧૦ પર રૂ. ૫૦,૦૦૦/ઉપાડવાનો હતો.આ હેતુને સાબિત કરવા માટે આરોપી નંબર ૧ અને આરોપી નંબર ૨ પાસેથી અનુક્રમે ૨૦,૦૦૦ રૂપિયા અને આરોપી નંબર ૩ પાસેથી ૧૦,૦૦૦ રૂપિયાની વસૂલાત કરવામાં આવે છે.આ સાચું લાગતું નથી.આ કિસ્સામાં, તે સુરક્ષિત રીતે અનુમાન કરી શકાય છે, ફરિયાદી પક્ષ કથિત કૃત્ય કરવાના હેતુને સ્થાપિત કરવામાં

નિષ્ફળ ગયો.આરોપી નંબર ૧ અને ૨ ને લાવવાની સાંકળની કડી પણ ગાયબ છે.માત્ર એટલા માટે કે આરોપી નંબર ૩ છેલ્લે મૃતક બાલાભાઈ સાથે જોવા મળ્યો હતો અને તેથી આરોપી નંબર ૩ અન્ય આરોપીઓ સાથે, જેમના મોબાઈલ નંબર મૃતકના સાધનના ઉપયોગની તપાસ દરમિયાન બહાર આવ્યા હતા, અન્ય કોઈ લિંકની ગેરહાજરીમાં, પુલ પર અંતર સાંકળને પૂર્ણ કરતું નથી, જે નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય છે કે, સંજોગો માત્ર અપરાધની પૂર્વધારણા તરફ દોરી જાય છે.

રેકૉર્ડ પરના પુરાવાઓની વધુ ચર્ચા કરતા પહેલા, સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા ચર્ચાયેલા લાસ્ટ સીન થિયરી પરના કેસ લોનો ઉલ્લેખ કરી શકાય છે:

એ. આઈ. આર. ૨૦૧૬ એસ. સી. ૪૫૮૧ માં નોંધાયેલા જોસ ઉર્ફે પાપ્પયન વિરુદ્ધ પોલીસ સબ ઇન્સ્પેક્ટર, કોલિયાંડી અને અન્યના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે આ રીતે ચુકાદો આપ્યો છે:

“પૃથક તે કાયદાની તુરંત દરખાસ્ત છે, કે શંકા ગમે તેટલી ગંભીર હોય, તે સાબિતીનું સ્થાન લઈ શકતી નથી અને ફોજદારી આરોપ પર સફળ થવા માટે ફરિયાદી પક્ષ "સાચું હોઈ શકે છે" ના ક્ષેત્રમાં તેનો કેસ દાખલ કરી શકતો નથી, પરંતુ તેને આવશ્યકપણે "સાચું હોવું જ જોઈએ" ના ગ્રેડ સુધી ઉન્નત કરવું પડશે.ફોજદારી કાર્યવાહીમાં, અદાલતની ફરજ છે કે તે સુનિશ્ચિત કરે કે માત્ર અટકળો અથવા શંકા કાનૂની સાબિતીનું સ્થાન ન લે

અને એવી પરિસ્થિતિમાં કે જ્યાં ઉપલબ્ધ પુરાવાની પૃષ્ઠભૂમિમાં વાજબી શંકા ધ્યાનમાં લેવામાં આવે, ન્યાયની નિષ્ફળતાને રોકવા માટે, શંકાનો લાભ આરોપીઓને આપવામાં આવે.આવી શંકા અનિવાર્યપણે વાજબી હોવી જોઈએ અને કાલ્પનિક, કાલ્પનિક, અમૂર્ત અથવા અસ્તિત્વમાં ન હોવી જોઈએ, પરંતુ નિષ્પક્ષ, સમજદાર અને વિશ્લેષણાત્મક મન દ્વારા મનોરંજક હોવી જોઈએ, જે તર્ક અને સામાન્ય સમજશક્તિના સ્પર્શ પથ્થર પર નક્કી કરવામાં આવે છે.ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રમાં તે પણ એક પ્રાથમિક ધારણા છે કે જો ઉપલબ્ધ પુરાવા પર બે મંતવ્યો શક્ય હોય, એક આરોપીના અપરાધ તરફ નિર્દેશ કરે છે અને બીજો તેની નિર્દોષતા તરફ નિર્દેશ કરે છે, તો આરોપીની તરફેણ કરતો મત અપનાવવો જોઈએ.

પજ વર્તમાન કેસમાં મેળવેલા તથ્યો એક જીઝો પઝલ રજૂ કરે છે જેમાં અપીલકર્તાની સહભાગિતાના અનામત અભિપ્રાયને મંજૂરી આપવા માટે ઘણી ફેમ ખૂટે છે.

પપ નિર્દોષતાની ધારણાની અવિભાજ્ય દખલગીરી અને ફોજદારી કેસમાં ફરિયાદી પક્ષ પર પુરાવાના ભારણને ગ્રંથના નીચેના ભાગમાં સંક્ષિપ્તમાં સમજાવવામાં આવ્યું છે. “પૃષ્ઠ જજ પર ઇયાન ડેનિસ દ્વારા પુરાવાઓના કાયદાની પાંચમી આવૃત્તિ:

“નિર્દોષતાની ધારણા જણાવે છે કે જ્યાં સુધી કોઈ વ્યક્તિ દોષિત સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી તેને નિર્દોષ માનવામાં આવે છે. એક અર્થમાં આ ફક્ત જુદી જુદી ભાષામાં આ નિયમને પુનરાવર્તિત કરે છે કે ફોજદારી કેસમાં પુરાવાનો બોજ પ્રતિવાદીનો દોષ સાબિત કરવા માટે ફરિયાદી પક્ષ પર હોય છે. ઉપર સમજાવ્યા મુજબ, સાબિતીના નિયમના બોજમાં સંખ્યાબંધ કાર્યો છે, જેમાંથી એક અનિશ્ચિતતાની સ્થિતિમાં તથ્ય શોધક માટે નિર્ણયનો નિયમ પ્રદાન કરવાનો છે. અન્ય કાર્ય ફોજદારી સુનાવણીમાં ખોટા નિર્ણયના જોખમને ફાળવવાનું છે. કારણ કે ખોટી રીતે દોષિત ઠેરવવાના પરિણામને ખોટી રીતે નિર્દોષ જાહેર કરવા કરતાં નોંધપાત્ર રીતે વધુ ખરાબ નુકસાન માનવામાં આવે છે, તેથી આ નિયમ બનાવવામાં આવ્યો છે જેથી પહેલા દોષિત ઠરેલા વ્યક્તિનું જોખમ ઘટાડી શકાય. પ્રતિવાદી નિર્દોષ છે તેવી ધારણાને દૂર કરવાના બોજ માટે રાજ્યને પ્રતિવાદીનો દોષ સાબિત કરવાની જરૂર છે.”

પક આમ ઉપરોક્ત અવતરણ ખોટી રીતે દોષિત ઠેરવવાના જોખમની સરખામણીમાં ખોટી રીતે નિર્દોષ જાહેર કરવાની પસંદગીને સ્વીકારે છે. અમર્યાદિત દોષિત ઠેરવવાની સૌથી દૂરની શક્યતાને પણ ટાળવા માટે આ સ્થાયી ન્યાયશાસ્ત્રની ચિંતા છે.

પગ આ સંપૂર્ણ બળ સાથે લાગુ પડે છે, ખાસ કરીને વાસ્તવિક પરિસ્થિતિઓમાં જ્યાં આરોપ પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા દ્વારા

સ્થાપિત કરવાનો પ્રયાસ કરવામા આવે છે.આ ઘોષણાઓ એટલી સારી રીતે સ્થાપિત છે કે અમે આ સંબંધમાં આ અદાલતના નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કરીને વર્તમાન વર્ણન પર ભાર મૂકવા માંગતા નથી.

પટ જો કે, આ પાસાને સંબોધતા, ઇયાન ડેનિસ દ્વારા પાનું ૪૮૩ પર આ જ ગ્રંથ "ધ લો ઓફ એવિડન્સ" ની પાંચમી આવૃત્તિમાંથી પણ નીચેનો અર્ક છે:

“જ્યાં આરોપી સામેનો કેસ સંપૂર્ણપણે અથવા આંશિક રીતે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાના તારણો પર આધાર રાખે છે, ત્યાં તથ્ય શોધકો તાર્કિક રીતે દોષિત ઠેરવી શકતા નથી સિવાય કે તેમને ખાતરી ન હોય કે માત્ર અપરાધના તારણો જ છે જે વાજબી રીતે દોરવામાં આવી શકે છે.જો તેઓ એવું વિચારે છે કે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા માટે સંભવિત નિર્દોષ સમજૂતીઓ છે જે "માત્ર કાલ્પનિક" નથી, તો તે અનુસરવું જોઈએ કે અપરાધ વિશે વાજબી શંકા છે.જો કે, એવો કોઈ નિયમ નથી કે ન્યાયાધીશોએ જ્યુરીઓને દોષિત ન ઠેરવવાના સંદર્ભમાં નિર્દેશ આપવો જોઈએ, જો તેમને ખાતરી ન હોય કે પુરાવા દોષ સિવાય અન્ય કોઈ સમજૂતી નથી આપતા.

તે ફક્ત નિર્દેશ આપવા માટે પૂરતું છે કે ફરિયાદી પક્ષ પરનો બોજ વાજબી શંકાની બહાર જ્યુરીને સંતોષવાનો છે, અથવા જેથી તેઓ ખાતરી કરી શકે.

ફોજદારી કેસોમાં જરૂરી સાબિતીનું ખૂબ જ ઉચ્ચ ધોરણ ખોટી રીતે દોષિત ઠેરવવાના જોખમને ઘટાડે છે.તેનો અર્થ એ છે કે જે વ્યક્તિ, પુરાવા પર, ફેક્ટફાઇન્ડર માને છે કે "કદાચ" દોષિત છે, અથવા "સંભવિત" દોષિત હોવાની શક્યતા છે, તેને નિર્દોષ જાહેર કરવામાં આવશે, કારણ કે સંભાવનાના આ ચુકાદાઓ આવશ્યકપણે સ્વીકારે છે કે ફેક્ટફાઇન્ડર "ખાતરીપૂર્વક" નથી.સામાન્ય રીતે એવું સ્વીકારવામાં આવે છે કે આમાંથી ઓછામાં ઓછા કેટલાક નિર્દોષ એવા વ્યક્તિઓ હશે કે જેઓ હકીકતમાં દોષિત ઠેરવવામાં આવેલા ગુનાઓ માટે દોષિત છે, અને જો સાબિતીનું ધોરણ સંભાવનાઓના સંતુલનનું નીચું નાગરિક ધોરણ હોય તો તેમને દોષિત ઠેરવવામાં આવશે.

આવી નિર્દોષતા એ ખોટી સજા સામે "વાજબી શંકાની બહાર" ધોરણ દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલ રક્ષણ માટે ચૂકવવામાં આવતી કિંમત છે."

ગીજગંડા સોમૈયા વિરુદ્ધ કાર્ડાટક રાજ્યના કેસમાં (૨૦૦૭) ૯
એસસીસી૩૧૫માં નોંધાયેલા અહેવાલમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે આ રીતે ચુકાદો
આપ્યો છે:

“૭ ફરિયાદી પક્ષનો આખો કેસ એવા પુરાવાની આસપાસ ફરે છે જે
પરિસ્થિતિજન્ય છે, કારણ કે વાસ્તવિક હુમલાના કોઈ પ્રત્યક્ષદર્શી
નહોતા.ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલા સંજોગો આ પ્રમાણે
છે:

(૧) હેતુ

(૨) છેલ્લે સાથે જોવા મળ્યાં હતાં

(૩) મૃતક દ્વારા સોનાના દાગીનાની શોધ/પુનઃપ્રાપ્તિ અને આરોપી ૧
ના લોહીથી ખરડાયેલા કપડાં સાથે આરોપી ૧ ના ઘરમાંથી જપ્ત કરાયેલ
હથિયાર; અને છેલ્લે

(૪) આરોપી દ્વારા કોઈ સમજૂતીની ગેરહાજરી.

૨૦ આ કેસમાં ફરિયાદી પક્ષ માટે સૌથી મહત્વપૂર્ણ સંજોગો એ છે કે
આરોપી વ્યક્તિઓના નિવેદનો જાહેર કરવામાં આવે અને આવા
નિવેદનોના પરિણામે ચોરીની મિલકત, લોહીથી ખરડાયેલો શર્ટ અને
ગુનાનું હથિયાર જપ્ત કરવામાં આવે.આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા પોલીસને

આપેલા નિવેદનોની સ્વીકાર્યતાને બે આધારો પર પડકારવામાં આવે છે કે (i) હકીકતમાં આવું કોઈ નિવેદન આપવામાં આવ્યું ન હતું અને (ii) આપેલું નિવેદન પુરાવામાં અસ્વીકાર્ય હતું.

૨૨ પોલીસ દ્વારા આ કલમનો વારંવાર દુરુપયોગ થતો હોવાનો આરોપ હોવાથી અદાલતોએ તેની અરજી અંગે સતર્ક રહેવાની જરૂર છે. અદાલતે પોલીસ દ્વારા પુરાવાઓની વિશ્વસનીયતાની ખાતરી કરવી જોઈએ કારણ કે આ જોગવાઈ દુરુપયોગ માટે સંવેદનશીલ છે. જો કે, તેનો અર્થ એ નથી કે ઉપરોક્ત કલમના સંદર્ભમાં કરવામાં આવેલા કોઈપણ નિવેદનને શંકા સાથે જોવું જોઈએ અને તેને માત્ર એ આધાર પર નકારી શકાય નહીં કે તે તપાસ દરમિયાન પોલીસ અધિકારીને આપવામાં આવ્યું હતું. અદાલતે સાવચેત રહેવું પડશે કે ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ની જોગવાઈઓને આકર્ષવા માટે હકીકતની શોધના કેસ તરીકે વસૂલાતના સરળ કેસ સાથે આરોપીનું નિવેદન આપવાનો કોઈ પ્રયાસ કરવામાં ન આવે.

૨૩ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ના સંબંધમાં કાયદાની સ્થિતિ સર જોન બ્યુમોન્ટ દ્વારા પુલુકુરી કોઝકાયા વિરુદ્ધ સમ્રાટમાં વિસ્તૃત રીતે

સ્પષ્ટ કરવામાં આવી હતી, જેમાં તે ધારવામાં આવી હતી:(આઈ. એ. પીપી ૭૬-૭૭)

“કલમ ૨૭, જે કલાત્મક રીતે લખાયેલ નથી, તે અગાઉની કલમ દ્વારા લાદવામાં આવેલા પ્રતિબંધને અપવાદ પ્રદાન કરે છે, અને પોલીસ કસ્ટડીમાં વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલા ચોક્કસ નિવેદનોને સાબિત કરવા માટે સક્ષમ બનાવે છે. પોલીસ અધિકારીની કસ્ટડીમાં કોઈ પણ ગુનાના આરોપી વ્યક્તિ પાસેથી પ્રાપ્ત માહિતીના પરિણામે હકીકતની જરૂરી શરતને પદભ્રષ્ટ કરવી આવશ્યક છે, અને તે પછી તેમાંથી મળી આવેલી હકીકત સાથે સ્પષ્ટ રીતે સંબંધિત માહિતી સાબિત થઈ શકે છે. આ વિભાગ એ ફ્રન્ટિયોર પર આધારિત હોવાનું જણાય છે કે જો આપવામાં આવેલી માહિતીના પરિણામે કોઈ હકીકત ખરેખર શોધાય છે, તો કેટલીક બાંધકામ આપવામાં આવે છે કે માહિતી સાચી હતી, અને તે મુજબ પુરાવામાં સુરક્ષિત રીતે આપવાની મંજૂરી આપી શકાય છે; પરંતુ સ્પષ્ટપણે સ્વીકાર્ય માહિતીની હદ શોધાયેલ હકીકતના ચોક્કસ સ્વરૂપ પર આધારિત હોવી જોઈએ કે જેની સાથે આવી માહિતી સંબંધિત હોવી જરૂરી છે. સામાન્ય રીતે આ કલમ ત્યારે અમલમાં મૂકવામાં આવે છે જ્યારે પોલીસ કસ્ટડીમાં કોઈ વ્યક્તિ છુપાવવાની કોઈ જગ્યાએથી કોઈ વસ્તુ રજૂ કરે છે, જેમ કે મૃતદેહ, હથિયાર અથવા ઘરેણાં, જે ગુના સાથે

સંકળાયેલા હોવાનું કહેવાય છે, જેમાં માહિતી આપનાર આરોપી છે.કાઉન માટે શ્રી મેગોએ દલીલ કરી છે કે આવા કિસ્સામાં, 'શોધાયેલ હકીકત' એ ઉત્પન્ન થયેલ ભૌતિક પદાર્થ છે, અને તે કોઈપણ માહિતી જે તે પદાર્થ સાથે સ્પષ્ટ રીતે સંબંધિત છે તે સાબિત કરી શકાય છે.આ દ્રષ્ટિકોણથી વ્યક્તિ દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી કે જે શરીર રજૂ કરવામાં આવ્યું છે તે તેના દ્વારા હત્યા કરાયેલ વ્યક્તિનું છે, કે જે હથિયાર રજૂ કરવામાં આવ્યું છે તે તે છે જેનો ઉપયોગ તેણે હત્યામાં કર્યો હતો, અથવા ઉત્પાદિત આભૂષણો લૂંટમાં ચોરાઈ ગયા હતા, તે તમામ સ્વીકાર્ય રહેશે.જો આ કલમ ૨૭ની અસર હશે, તો અગાઉની બે કલમો દ્વારા પોલીસને અથવા પોલીસ કસ્ટડીમાં રહેલા વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી કબૂલાત પર લાદવામાં આવેલા પ્રતિબંધમાં બહુ ઓછું તથ્ય રહેશે.તે પ્રતિબંધ સંભવતઃ વિધાનસભાના ડરથી પ્રેરિત હતો કે પોલીસ પ્રભાવ હેઠળની વ્યક્તિ અનુચિત દબાણની ક્વાચત દ્વારા કબૂલાત કરવા માટે પ્રેરિત થઈ શકે છે.પરંતુ જો પ્રતિબંધ હટાવવા માટે જે જરૂરી છે તે પછીથી રજૂ કરવામાં આવેલી વસ્તુને લગતી માહિતીની કબૂલાતમાં સમાવેશ કરવામાં આવે, તો એવું માનવું વાજબી લાગે છે કે પોલીસની પ્રેરક સત્તાઓ તેની અસર ગુમાવશે.બાંધકામના સામાન્ય સિદ્ધાંતો પર તેમના સ્વામીઓ માને છે કે કલમ ૨૭ દ્વારા ઉમેરવામાં આવેલી કલમ ૨૬ની જોગવાઈને કલમના સારને નાબૂદ કરવા માટે ન ગણવી

જોઈએ.તેમના સ્વામીત્વના દષ્ટિકોણમાં વિભાગમાં 'શોધાયેલ હકીકત' ને ઉત્પન્ન થયેલ વસ્તુની સમકક્ષ ગણવી ખોટી છે; શોધાયેલ હકીકત તે સ્થળને આવરી લે છે જ્યાંથી વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય છે અને આરોપીનું આ વિશેનું જ્ઞાન, અને આપવામાં આવેલી માહિતી આ હકીકત સાથે સ્પષ્ટ રીતે સંબંધિત હોવી જોઈએ.ઉત્પાદિત પદાર્થના ભૂતકાળના વપરાશકર્તા અથવા ભૂતકાળના ઇતિહાસ વિશેની માહિતી તે જે સેટિંગમાં શોધાય છે તેની શોધ સાથે સંબંધિત નથી.કસ્ટડીમાં રહેલા વ્યક્તિ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી માહિતી કે 'હું છરી બનાવીશ' મારા ઘરની છતમાં છુપાયેલી છરીની શોધ તરફ દોરી જતી નથી; છરીઓ વર્ષો પહેલા મળી આવી હતી.તે એ હકીકતની શોધ તરફ દોરી જાય છે કે માહિતી આપનારના ઘરમાં તેની જાણમાં છરી છુપાવવામાં આવે છે, અને જો છરીનો ઉપયોગ ગુનાના કાર્યમાં કરવામાં આવ્યો હોવાનું સાબિત થાય છે, તો જે હકીકત મળી આવે છે તે ખૂબ જ છરીવાળા 'એ' છે, આ શબ્દો અસ્વીકાર્ય છે કારણ કે તેઓ માહિતી આપનારના ઘરમાં છરીની શોધ સાથે સંબંધિત નથી."

(૨૦૦૨) ૮ એસ. સી. સી. જપમાં નોંધાયેલા બોધરાજ ઉર્ફે બોધા અને અન્યો

વિરુદ્ધ જમ્મુ કાશ્મીર રાજ્યના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે આ રીતે ચુકાદો આપ્યો છે:

“૯ તથ્યાત્મક પાસાઓનું વિશ્લેષણ કરતા પહેલા એવું કહી શકાય કે ગુનો સાબિત કરવા માટે તે જરૂરી નથી કે ગુનો આચરવામાં આવ્યો હોય અને તમામ સંજોગોમાં અદાલત સમક્ષ તે વ્યક્તિની તપાસ કરીને સીધા આંખના પુરાવા દ્વારા સાબિત થવો જોઈએ જેણે તેનું કામ જોયું હતું. ગુનાને પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા દ્વારા પણ સાબિત કરી શકાય છે. મુખ્ય હકીકત અથવા ફેક્ટમ પ્રોબેન્ડમ પરોક્ષ રીતે ફેક્ટમ પ્રોબેન્સ, એટલે કે સ્પષ્ટ હકીકતોમાંથી લેવામાં આવેલા ચોક્કસ તારણો દ્વારા સાબિત થઈ શકે છે. તેને અલગ રીતે કહીએ તો, પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા મુદ્દાના મુદ્દા પર સીધા નથી પરંતુ તેમાં અન્ય વિવિધ તથ્યોના પુરાવાઓનો સમાવેશ થાય છે જે મુદ્દાની હકીકત સાથે એટલા નજીકથી સંકળાયેલા છે કે એકસાથે લેવામાં આવે તો તે સંજોગોની સાંકળ બનાવે છે જેમાંથી મુખ્ય હકીકતનું અસ્તિત્વ કાયદેસર રીતે અનુમાન અથવા ધારણા કરી શકાય છે.

૧૦ આ અદાલત દ્વારા સતત એવું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે જ્યાં કેસ સંપૂર્ણપણે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત હોય, ત્યાં અપરાધના નિષ્કર્ષને ત્યારે જ ન્યાયી ઠેરવી શકાય છે જ્યારે તમામ દોષિત તથ્યો અને સંજોગો આરોપીની નિર્દોષતા અથવા અન્ય કોઈ વ્યક્તિના અપરાધ સાથે અપૂર્ણ હોવાનું જણાય. (જુઓ હુકુમ સિંહ વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય, એરાડી વિરુદ્ધ હૈદરાબાદ રાજ્ય, ઈરભદ્રપ્પા વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય, યુ. પી.

વિરુદ્ધ સુખબાસી, બલવિંદર સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય અને અશોક કુમાર ચેટર્જી વિરુદ્ધ એમ. પી. રાજ્ય) જે સંજોગોમાંથી આરોપીના દોષ અંગે અનુમાન કાઢવામાં આવે છે તે વાજબી શંકાની બહાર સાબિત થવું પડશે અને તે સંજોગોમાંથી અનુમાન લગાવવાની માંગ કરવામાં આવેલી મુખ્ય હકીકત સાથે નજીકથી જોડાયેલું દર્શાવવું પડશે. ભગત રામ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્યમાં એવું નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું કે જ્યાં કેસ સંજોગોમાંથી લેવામાં આવેલા નિષ્કર્ષ પર આધાર રાખે છે ત્યાં સંજોગોની સંચિત અસર એવી હોવી જોઈએ કે જેથી આરોપીની નિર્દોષતાને નકારાત્મક બનાવી શકાય અને ગુનાઓને કોઈપણ વાજબી શંકાની બહાર ઘરે લાવી શકાય.

૧૧ અમે સી. ચેંગા રેડ્ડી વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ એ. પી. કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણયનો પણ સંદર્ભ આપી શકીએ છીએ, જેમાં આ રીતે અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે: (એસ સી સી, પી પી ૨૦૬-૦૭, પેરા ૨૧)

“૨૧ પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત કેસમાં, સ્થાયી કાયદો એ છે કે જે સંજોગોમાંથી અપરાધનો નિષ્કર્ષ કાઢવામાં આવે છે તે સંપૂર્ણપણે સાબિત થવો જોઈએ અને આવા સંજોગો નિર્ણાયક પ્રકૃતિના હોવા જોઈએ. વધુમાં, તમામ સંજોગો સંપૂર્ણ હોવા જોઈએ અને પુરાવાની સાંકળમાં કોઈ અંતર ન રહેવું જોઈએ. વધુમાં, સાબિત થયેલા સંજોગો માત્ર

આરોપીના અપરાધની પૂર્વધારણા સાથે સુસંગત હોવા જોઈએ અને તેની નિર્દોષતા સાથે સંપૂર્ણપણે અસંગત હોવા જોઈએ.”

૧૨ પડાલા વીરા રેહી વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ એપીમાં એવું નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું કે જ્યારે કોઈ કેસ પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત હોય, ત્યારે આવા પુરાવાઓએ નીચેના પરીક્ષણોને સંતોષવા જોઈએ;

(૧) જે સંજોગોમાંથી અપરાધનો નિષ્કર્ષ કાઢવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે, તે નિશ્ચિતપણે અને નિશ્ચિતપણે સ્પષ્ટ થવો જોઈએ.

(૨) આ સંજોગો.આરોપીના અપરાધ તરફ નિશ્ચિત વલણ હોવું જોઈએ.

(૩) સંજોગો.સાંકળમાંથી સંચિત રીતે લેવું એટલું સંપૂર્ણ હોવું જોઈએ કે આ નિષ્કર્ષમાંથી કોઈ છટકી ન શકે કે તમામ માનવીય સંભાવનાઓમાં ગુનો આરોપી દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો અને અન્ય કોઈ નહીં, અને

(૪) દોષિત ઠેરવવા માટે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા આરોપીના અપરાધ સિવાય અન્ય કોઈ પૂર્વધારણાને સમજાવવા માટે સંપૂર્ણ અને અસમર્થ હોવા જોઈએ અને આવા પુરાવા માત્ર આરોપીના અપરાધ સાથે સુસંગત હોવા જોઈએ નહીં પરંતુ તેની નિર્દોષતા સાથે અસંગત હોવા જોઈએ.

૧૩ યુ. પી. રાજ્ય વિરુદ્ધ અશોક કુમાર શ્રીવાસ્તવ, (૧૯૯૨) સી. આર. એલ. એલ. એલ. એલ. ૧૦૪ માં, એવું ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું કે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાઓનું મૂલ્યાંકન કરવામાં મોટો કેસ લેવો જોઈએ અને જો આધાર રાખેલો પુરાવો વ્યાજબી રીતે બે તારણો કાઢવા સક્ષમ હોય, તો આરોપીની તરફેણમાંનો એક સ્વીકારવો જ જોઈએ. એવું પણ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું કે જે સંજોગો પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે સંપૂર્ણ રીતે સ્થાપિત હોવા જોઈએ અને આ રીતે સ્થાપિત તમામ હકીકતોની સંચિત અસર માત્ર અપરાધની પૂર્વધારણા સાથે સુસંગત હોવી જોઈએ.

૧૪ સર આલ્ફ્રેડ વિલ્સે તેમના પ્રશંસનીય પુસ્તક "વિલ્સ" સર્કમસ્ટેનિટીયલ એવિડન્સ "(પ્રકરણ VI) માં પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાના કિસ્સામાં ખાસ અવલોકન કરવા માટે નીચેના નિયમો મૂક્યા છે:

(૧) કોઈ પણ કાયદાકીય નિષ્કર્ષના આધાર તરીકે કથિત હકીકતો સ્પષ્ટપણે સાબિત થવી જોઈએ અને તથ્ય પ્રોબેન્ડમ સાથે જોડાયેલી વાજબી શંકાથી આગળ હોવી જોઈએ, (૨) પુરાવાનો બોજ હંમેશા તે પક્ષ પર હોય છે જે કોઈ પણ હકીકતના અસ્તિત્વ પર ભાર મૂકે છે, જે કાયદાકીય જવાબદારીનું અનુમાન કરે છે, (૩) તમામ કિસ્સાઓમાં,

પ્રત્યક્ષ અથવા પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા હોય તે શ્રેષ્ઠ પુરાવા રજૂ કરવા જોઈએ જે કે કેસની પ્રકૃતિ સ્વીકારે છે, (જ) અપરાધના નિષ્કર્ષને ન્યાયી ઠેરવવા માટે, દોષિત તથ્યો આરોપીની નિર્દોષતા સાથે અસંગત હોવા જોઈએ અને અન્ય કોઈપણ વાજબી પૂર્વધારણા પર સમજૂતી કરવામાં અસમર્થ હોવા જોઈએ. (પ) જો આરોપીના અપરાધ અંગે કોઈ વાજબી શંકા હોય, તો તે નિર્દોષ જાહેર થવાનો અધિકાર ધરાવે છે.

૧૫ તેમાં કોઈ શંકા નથી કે દોષિત ઠેરવવાની સજા માત્ર પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત હોઈ શકે છે પરંતુ ૧૯૫૨માં આ અદાલત દ્વારા નિર્ધારિત પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાથી સંબંધિત કાયદાના આધારસ્તંભ દ્વારા તેની ચકાસણી થવી જોઈએ.”

(૨૦૧૪) જ એસ. સી. સી. ૭૧૫ માં નોંધાયેલા કન્હેયાલાલ વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્યના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે આ રીતે ચુકાદો આપ્યો છે:

“૧૫ અપીલકર્તાને અહીં અગાઉ નોંધાયેલી રીતે મૃતક સાથે ગયા હોવાની છેલ્લી વાર જોવાની થિયરી, તેની સામે ઉપલબ્ધ પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાનો એકમાત્ર ભાગ છે. અપીલકર્તાની દોષિતતા માત્ર શંકાના આધારે જાળવી શકાતી નથી, ભલે તે ગમે તેટલી મજબૂત હોય, અથવા તેના વર્તન પર.આ હકીકતો હેતુના પુરાવાની ગેરહાજરીને કારણે વધુ મહત્વ

ધરાવે છે, ખાસ કરીને જ્યારે તે સાબિત થાય છે કે આરોપી અને મૃતક વચ્ચે લાંબા સમયથી સૌહાર્દપૂર્ણ સંબંધ હતો.હકીકતની સ્થિતિ માધો સિંહ વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્યની સ્થિતિ સાથે ઘણી સામ્યતા ધરાવે છે.

૧૬ ઉપરોક્ત સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને, વિવાદિત ચુકાદા અને સજાને ટકાવી રાખવી શક્ય નથી.આ અપીલને મંજૂરી આપવામાં આવે છે અને અપીલકર્તા આરોપી કન્હૈયા લાલ પર લાદવામાં આવેલી સજા અને દોષિત ઠેરવવામાં આવે છે અને તેને શંકાનો લાભ આપીને આરોપમાંથી મુક્ત કરવામાં આવે છે.જ્યાં સુધી જરૂરી ન હોય ત્યાં સુધી તેને તાત્કાલિક કસ્ટડીમાંથી મુક્ત કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે.”

૮ કાયદાની આ સ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને આપણે હવે આ પ્રશ્ન પર પોતાને સંબોધિત કરી શકીએ છીએ કે શું સંજોગો એવા છે કે જે તથ્યોને સંપૂર્ણપણે સ્થાપિત કરે છે જે ફક્ત આરોપીના અપરાધની પૂર્વધારણા સાથે સુસંગત હોવા જોઈએ.

૮.૧ બે સાક્ષીઓ, લવજીભાઈ ભીખાભાઈ અને બિપિનભાઈ પ્રેમજીભાઈ, છેલ્લું એકસાથે જોવાયું સિદ્ધાંત સ્થાપિત કરવા માટે, ફરિયાદી સાક્ષી ૬ અને ફરિયાદી સાક્ષી ૭ છે.

લવજીભાઈની જુબાનીની તપાસ કરવામાં આવે તો તે જણાવે છે કે તેમણે મૃતક બાલાભાઈને ગઢડાથી હરિપારા સુધીના રસ્તા પર કિશોરભાઈની મોટરસાયકલ પર સવારી કરતા જોયા હોવાનો દાવો કરે છે.તેમની જુબાનીની નજીકથી તપાસ દર્શાવે છે કે, તેઓ જે રસ્તા પર પાછા ગઢડા જઈ રહ્યા હતા તે સિંગલ ટ્રેક રોડ હતો.આ સાક્ષી પોતે સ્વીકારે છે કે જ્યારે બે વાહનો વિરુદ્ધ બાજુથી એકબીજાને પાર કરે છે, ત્યારે પાછળ બેઠેલા વ્યક્તિનો માત્ર એક ભાગ દેખાય છે, અને તે પણ ક્ષણિક રીતે.જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ આવતા ટ્રાફિકને ટાળવા માટે આગળના રસ્તા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે ત્યારે આ દૃશ્ય પણ નબળું પડે છે.તેની કોસ એક્ઝામિનેશનમાં, તે બહાર આવે છે કે તેણે મોટરસાયકલ ક્યાં જોઈ હતી તેની તેને ખાતરી નથી.તેમણે બાળભાઈને કિશોરભાઈની મોટરસાયકલ પર જોયા હતા તે હકીકત પ્રથમ વખત અદાલત સમક્ષ જાહેર કરવામાં આવી હતી.આ સાક્ષી જણાવે છે કે તેને ૧૨/૦૪/૨૦૧૦ પર બાલાભાઈના મૃત્યુ વિશે જાણ થઈ હતી અને તેણે ૧૩/૦૪/૨૦૧૦ પર પોલીસ સમક્ષ નિવેદન આપ્યું હતું.તેઓ જણાવે છે કે તેઓ તેમના ભાઈને મળવા માટે સુરત આવ્યા હતા અને તેથી તેમને બાલાભાઈના ગુમ થયાની હકીકતની ટીવી અને અખબારો દ્વારા જાહેરાતોની જાણ નહોતી.આ સાક્ષી જણાવે છે કે તેઓ બાલાભાઈને જોયા પછી દસથી બાર દિવસ પછી સુરત ગયા હતા.તે ૨૭ થી ૨૮ દિવસ પછી પોલીસ પાસે ગયો હતો.આ સાક્ષી અનુસાર

બાલાભાઈનું ઘર ૧૦ થી ૧૫ મિનિટના અંતરે છે.તેને સંબંધીઓને જાણ કરવી યોગ્ય ન લાગી.આ સાક્ષી કબૂલ કરે છે કે બાલાભાઈ અને તે બંને એક જ જાતિના છે.આ સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા પર ગંભીર શંકા છે.અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલ શ્રી અભિચંદાનીએ તેમની રજૂઆતો દરમિયાન રજૂઆત કરી હતી કે, આરોપીની ધરપકડ પછી સાક્ષી પોતાનું નિવેદન આપવા આગળ આવ્યો છે.અન્યથા પણ, આ સાક્ષીએ બાળભાઈને કિશોરભાઈની મોટરસાયકલ પર જે રીતે વર્ણવ્યા હતા તે રીતે જોઈ શક્યા હોત, તે તેમના સ્વીકારને ધ્યાનમાં રાખીને ગંભીર શંકામાં છે કે પાછળની સવારીનો માત્ર એક ભાગ જ જોઈ શકાય છે.બાલાભાઈ અથવા કિશોરભાઈ સાથે તેમની નિકટતા દર્શાવવા માટે કંઈપણ રેકૉર્ડ પર આવ્યું નથી જે તેમને એટલી સારી રીતે જાણવાની આવૃત્તિને વિશ્વાસ આપી શકે કે તેઓ તેમના વાહનને પાર કરતી વખતે તેમના ચહેરાને ઓળખી શકે.આ પહેલીવાર હતું કે તેમણે કોર્ટમાં આ હકીકતને પદભ્રષ્ટ કરી હતી, તેમના વલણ સાથે કે બાલાભાઈને જોયા પછી પણ, તેઓ સુરત જવા રવાના થયા તે પહેલાં દસથી બાર દિવસ શહેરમાં હોવા છતાં, તેમણે પોલીસને આ હકીકતની જાણ ન કરી તે આ સાક્ષીની વિશ્વસનીયતાને ગંભીર રીતે નુકસાન પહોંચાડશે અને તેથી આ જુબાનીના આધારે "છેલ્લે એકસાથે જોવામાં આવ્યા" ના સિદ્ધાંત પર વિશ્વાસ કરી શકાતો નથી.

૮.૨ તેવી જ રીતે, બિપિનભાઈ પ્રેમજીભાઈની જુબાની, આંક ૪૨ ખાતે પ્રોસીક્યુશન સાક્ષી ૭, ખામીઓથી ભરેલી છે.આરોપીની ધરપકડ પછી તેણે ૧૩/૦૪/૨૦૧૦ પર અને લવજીભાઈ પ્રોસીક્યુશન સાક્ષી ૬ ની હાજરીમાં પોલીસ સમક્ષ પોતાનું નિવેદન પણ આપ્યું છે.આ સાક્ષી દાવો કરે છે કે તેણે બાલાભાઈને ૧૬/૦૩/૨૦૧૦ પર કિશોરભાઈ સાથે બજારમાં જોયા હતા, જ્યારે તેઓ દર્શન કરીને પરત ફરી રહ્યા હતા.બાલાભાઈ અને આ સાક્ષી તેમના પડોશી બિપિનભાઈ છે, તેઓ ટેલિવિઝન ન હોવાના બહાને ટીવી અને અખબારની જાહેરાતો જોયા હોવાનો ઢોંગ કરે છે.તે પોતાના વધસ્તંભમાં કબૂલ કરે છે કે જોકે તે બાલાભાઈની હત્યા વિશે ૧૦.૦૪.૨૦૧૦ પર જાણતો હતો, અને તેથી તેણે પોલીસ પાસે જવું જોઈતું હતું, પરંતુ તેણે ૧૩/૦૪/૨૦૧૦ સુધી આમ કર્યું ન હતું.તેનું કારણ એ હતું કે તે તાવથી પીડાઈ રહ્યો હતો અને ૧૩/૦૪/૨૦૧૦ સુધી સારવાર હેઠળ હોવાથી તેને ઘરની અંદર બંધ કરી દેવામાં આવ્યો હતો.તે ૧૦.૪.૨૦૧૦ પર તાવથી પીડાતો હતો તે હકીકત તેણે પ્રથમ વખત કોર્ટમાં જાહેર કરી હતી.

આ સાક્ષી પર પણ વિશ્વાસ કરી શકાતો નથી, જાણે કે તે એક જ વિસ્તારમાં રહેતો હોય, તેણે પરિવારને તેની જુબાની લેવામાં ન આવે ત્યાં સુધી ૧૬/૦૩/૨૦૧૦ પર બાલાભાઈને જોયા હોવાની જાણ કરી ન

હતી.ખાસ કરીને, જ્યારે સ્થાનિક લોકો બાલાભાઈના મૃત્યુ અને ફરિયાદીના તેની સાથેના સંબંધ વિશે જાણતા હતા, ત્યારે બીમાર હોવાનો આધાર માત્ર એક વિચાર છે.

ઉપર ઉલ્લેખિત સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદાઓમાં સમજાવ્યા મુજબની સ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને, તેથી છેલ્લામાં જોવાયેલા સિદ્ધાંત પર આધારિત પુરાવા ગંભીર રીતે ખામીયુક્ત છે અને આરોપીઓને દોષિત ઠેરવવા તરફ દોરી શકતા નથી.

૯ પંચનામા, પુનઃપ્રાપ્તિ તેમજ શોધ પંચનામાના સમર્થનકારી પુરાવાઓની કડી સ્થાપિત કરવાની જરૂરિયાતના સંદર્ભમાં પ્રશંસા કરવામાં આવે છે, મારવાના હેતુની ગેરહાજરીમાં અને છેલ્લે એકસાથે જોવામાં આવેલ સિદ્ધાંત પણ સ્થાપિત થયો નથી.

૧૦ ફરિયાદી પક્ષે સમર્થનકારી પુરાવા લાવીને કેસને ટેકો આપવાનો વધુ પ્રયાસ કર્યો છે.પંચનામા, પુનઃપ્રાપ્તિ તેમજ શોધ પંચનામા રેકૉર્ડ પર તૈયાર કરવામાં આવે છે.અમારા હેતુઓ માટે સંબંધિત સાક્ષીઓની તપાસ કરવામા આવી છે જે પુનપ્રાપ્તિ પંચનામા હશે, તેના આધારે આરોપી નંબર ૧ અને ૨ પાસેથી રૂ. ૨૦,૦૦૦/દરેકની રોકડ અને આરોપી નંબર ૩ પાસેથી રૂ. ૧૦,૦૦૦/રોકડ મળી આવી છે.આરોપી નંબર ૩ ની મોટરસાયકલની પુનઃપ્રાપ્તિ પર પણ વિચાર

કરી શકાય છે.અનુક્રમે આરોપી નંબર ૩ અને આરોપી નંબર ૧ અને ૨ વતી સંયુક્ત વસૂલાતનો ડિસ્કવરી પંચનામા પણ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે, જેમણે કથિત રીતે પોતાની મરજીથી મૃતદેહને દફનાવવા માટે ઉપયોગમાં લેવાતી કુદકો, મૃતકના મૃતદેહમાંથી મળી આવેલ મોબાઇલ અને ઘડિયાળ અને મૃતક બાલાભાઈનું ગળું દબાવી દેવાનો ગુનો કરવા માટે ઉપયોગમાં લેવાતા કલચ વાયર બતાવ્યા છે.એ નોંધવું યોગ્ય છે કે આ સંયુક્ત ડિસ્કવરી પંચનામા છે, જે આંક ૫૧માં રજૂ કરવામાં આવ્યો છે, જેના માટે પંચ સાક્ષી ફરિયાદી સાક્ષી ૧૦ માધવજીભાઈ મકોડભાઈની તપાસ કરવામાં આવી છે.આંક ૩૭ ખાતે ફરિયાદી સાક્ષી ૪ એ આંક ૩૮ ખાતે રિકવરી પંચનામાનો પંચ સાક્ષી છે, જેના દ્વારા આરોપી નંબર ૩ ના કપડાં મળી આવ્યા હતા.આંક ૪૦ એ આરોપી નંબર ૧ અને ૨ ના કપડાંની વસૂલાતનો પંચનામા છે અને સંબંધિત પંચ સાક્ષી આંક ૩૯ પરાગભાઈ નવીનભાઈ ડેલીવાલામાં ફરિયાદી સાક્ષી ૫ છે.આંક ૪૫ એ મૃતકના કપડાંની શોધ પંચનામા છે અને સંબંધિત પંચનામા એ હિમ્મતભાઈ લક્ષ્મણભાઈ ખાતે ફરિયાદી સાક્ષી ૮ છે.આંક ૫૪ એ પંચનામા છે જેના દ્વારા રૂ.૨૦,૦૦૦ રૂપિયા રોકડ મળી આવ્યા છે અને આરોપી નંબર ૧ રત્નાભાઈ દેહુરભાઈના કહેવા પર વીંટી મળી આવી છે જે ફરિયાદી સાક્ષી ૧૧ રાજુ અરવિંદભાઈ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવી છે.આંક ૬૫ એ પંચનામા છે જે ફરિયાદી સાક્ષી ૧૪ હર્ષદભાઈ હરગોવિંદભાઈ ભિંડરડિયા દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યો છે, જે

કિશોરભાઈના નિવાસસ્થાનમાંથી રૂ. ૧૦,૦૦૦/ની વસૂલાતનો પંચ સાક્ષી છે, જેને આ પંચનામા દ્વારા સાબિત કરવાની માંગ કરવામાં આવી છે.

૧૦.૧ જ્યાં સુધી વસૂલાત પંચનામાની વાત છે, એટલે કે આરોપી નંબર ૧ અને ૨ પાસેથી અનુક્રમે રૂ. ૨૦,૦૦૦ રૂપિયા અને આરોપી નંબર ૩ પાસેથી ૧૦,૦૦૦ રૂપિયાની રોકડ રકમની વસૂલાત અને મૃતકના કપડાં, મોબાઈલ ફોન, મોટરસાયકલ અને વીંટીની વસૂલાત પંચનામા પુરાવાના મૂળ ભાગ તરીકે નથી અને તેને વાંચી શકાતા નથી.ખાસ કરીને, જ્યારે ઉપર ચર્ચા કરાયેલ કોઈ સીધો પુરાવો ન હોય અને કેસ માત્ર પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત હોય ત્યારે ફરિયાદી પક્ષે આરોપીના અપરાધ તરફ દોરી જતા સંજોગોની સંપૂર્ણ સાંકળ સ્થાપિત કરવી પડે છે.માત્ર એટલા માટે કે આરોપીના કહેવા પર વસ્તુઓની પુનઃપ્રાપ્તિ અને શોધ કોઈ વધુ સમર્થન વિના કરવામાં આવી છે જેથી સાંકળ પૂર્ણ થઈ શકે, તે પોતે જ એવા નિષ્કર્ષ પર ન આવી શકે કે આરોપી દોષિત છે.

૧૧ આંક ૫૧ ખાતે રજૂ કરાયેલ ડિસ્કવરી પંચનામાને વાંચીને, તે સ્પષ્ટ છે કે આરોપી માત્ર આવી સામગ્રીની શોધ તરફ ધ્યાન દોરે છે.પંચ સાક્ષી ફરિયાદી સાક્ષી ૧૦ ના પુરાવા પરથી, તે સ્પષ્ટ છે કે તેઓએ માત્ર તે જ સ્થળ બતાવ્યું હતું કે આવી વસ્તુઓ ખોટી હતી.આ જાહેર કરવા માટે સ્વયંસેવીની કાર્યવાહી દ્વારા

તેમનો કેસ ન હતો, કે તેઓ તેમના દ્વારા કરવામાં આવેલા ગુનામાં ઉપયોગમાં લેવાતા લેખો હતા. (૨૦૦૭) ૯ એસ. સી. સી. ૩૧૫ (ઉપરોક્ત) માં નોંધાયેલા ગીજગંડા સોમૈયા વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્યના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે સ્પષ્ટપણે અવલોકન કર્યું છે કે ચોરીની ચીજવસ્તુઓની વસૂલાત કરવામાં આવી હોવાથી, ચોરીની વસ્તુઓનો કબજો ધરાવતી વ્યક્તિ હત્યા અને લૂંટનો દોષી છે તેવું કોઈ તારણ કાઢી શકાતું નથી. ઉપરોક્ત ગુનાઓ માટે દોષિતતા દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગો અને રજૂ કરેલા પુરાવાના પ્રકાર પર આધારિત હશે. એ. આઈ. આર. ૧૯૫૬ એસ. સી. ૫૪ માં અહેવાલિત સંવત ખાન અને અનર વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્યના કેસમાં ચુકાદા પર આધાર રાખીને, સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે ચોક્કસ સંજોગોમાંથી શું નિષ્કર્ષ કાઢવો જોઈએ તે અંગે કોઈ સખત અને ઝડપી નિયમો નિર્ધારિત કરી શકાતા નથી. પંચ સાક્ષીઓના પુરાવાઓને તપાસ અધિકારીના પુરાવા સાથે મળીને જોતાં, તે જોઈ શકાય છે કે પુરાવાની વિશ્વસનીયતા બોર્ડથી ઉપર નથી. સ્વીકાર્ય માહિતીની હદ એ શોધાયેલ હકીકતની ચોક્કસ પ્રકૃતિ પર આધારિત હોવી જોઈએ કે જેની સાથે આવી માહિતી સંબંધિત હોવી જરૂરી છે. પંચ સાક્ષીઓના પુરાવાઓ પર નજર કરીએ તો, ખાસ કરીને શોધ પંચનામા અને પુનઃપ્રાપ્તિ પંચનામા સાથે સંબંધિત સાક્ષીઓને, તે સ્પષ્ટ છે કે આરોપીઓએ તેમની દોષિતતા સૂચવ્યા વિના માત્ર આ વસ્તુઓ તે જગ્યાએ મળી હોવાનું દર્શાવ્યું હતું, જે તેમને ગુના સાથે જોડી શકે છે, અને તેથી, માત્ર એટલા માટે કે વસ્તુઓ તેમના કહેવા પર મળી આવી છે/મળી આવી છે,

તેમને પ્રશ્નમાં રહેલા ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય નહીં.ખાસ કરીને, જ્યારે કેસ પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત હોય, ત્યારે શંકા સાબિતીનું સ્થાન લઈ શકતી નથી, અને તેથી, આ જ આધાર પર પંચો અને પંચનામાના પુરાવાઓ પર અવિશ્વાસ કરવો પડે છે.

૧૨ આંક ૫૧ એ સંયુક્ત ડિસ્કવરી પંચનામા છે જેના દ્વારા તમામ આરોપીઓને તેમના કહેવા પર મોબાઈલ, ઘડિયાળ, કુદકો અને કપડાં મળી આવ્યા હોવાના બહાનું હેઠળ પકડવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે.જ્યાં સુધી કલમ ૨૭ હેઠળના પુરાવાની પ્રકૃતિનો સંબંધ છે, આ અદાલતે કલમ ૨૭ની જોગવાઈઓ પર વિચાર કર્યો છે અને ૨૦૧૬ (૩) જી. એલ. એચ. ૧૬૭માં નોંધાયેલા જગદીશસિંહ @મુન્નો રણજીતસિંહ @રનુભા જાડેજા વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્યના કેસમાં આ અદાલતે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો છે:

૩૫ વિદ્વતાપૂર્ણ એડિશનલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર સુશ્રી નિશા ઠાકુર દ્વારા પંચનામાઓ પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો, જેમાં રિકવરી પંચનામા અને ડિસ્કવરી પંચનામા, ખાસ કરીને ડિસ્કવરી પંચનામા, જે તપાસ અધિકારીની જુબાની દ્વારા સાબિત થયા છે, તે સ્વીકારી શકાતા નથી.પંચનામાની સામગ્રીને પુરાવાના મૂળ ભાગ તરીકે વાંચી શકાતી નથી.સાક્ષીઓએ પંચનામાને સમર્થન આપ્યું નથી તે આધાર પર શોધના પુરાવાને નકારી ન શકાય, જો કે તપાસ અધિકારીના પુરાવા કે જેમણે

ભૌતિક વસ્તુઓ પુનઃપ્રાપ્ત કરી છે તે ભરોસાપાત્ર હોવા જોઈએ.શોધનો સ્વીકાર કરતા પહેલા કાયદાની જરૂરિયાત પૂરી કરવાની જરૂર છે અને તે પંચનામાની સામગ્રીને સાબિત કરીને છે.તપાસ અધિકારી તેની જુબાનીમાં પંચનામાની સામગ્રીને સાબિત કરવા માટે કાયદાકીય રીતે બંધાયેલો છે અને જો તપાસ અધિકારી કાયદા અનુસાર શોધ પંચનામાની સામગ્રીને સફળતાપૂર્વક સાબિત કરે તો જ તે કિસ્સામાં ફરિયાદી પક્ષને આવા પુરાવા પર આધાર રાખવામાં ન્યાયી ઠેરવી શકાય છે.તે સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ની કલમ ૨૭ હેઠળ શોધના પુરાવા પર આધાર રાખતા પહેલા, આરોપીએ આપેલા નિવેદન તરીકે તેને આભારી ચોક્કસ નિવેદનને રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવે અને આ હેતુ માટે પંચ સાક્ષી અને તપાસ અધિકારી તેમના પુરાવામાં ચોક્કસ નિવેદન રજૂ કરવા માટે બંધાયેલા છે, માત્ર એ દર્શાવીને નહીં કે ભૌતિક વસ્તુઓની શોધ કરવામાં આવી હતી કારણ કે આરોપી છુપાવવાના સ્થળ તરફ ધ્યાન દોરવા તૈયાર હતો.ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ની કલમ ૨૭ના સંદર્ભમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા પ્રસ્તાવિત કાયદાનું પુનઃઉત્પાદન કરવું સુસંગત રહેશે.**મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય વિરુદ્ધ ગોપીનાથ શિંદેના દામુ પુત્ર અને અન્યો**ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે આ રીતે ચુકાદો આપ્યો છે:

“૩૫ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭માં સમાવિષ્ટ મૂળભૂત વિચાર એ અનુગામી ઘટનાઓ દ્વારા સમર્થનનો સિદ્ધાંત છે.આ સિદ્ધાંત એ સિદ્ધાંત પર આધારિત છે કે જો કોઈ કેદી પાસેથી મેળવેલી કોઈપણ માહિતીના આધારે કરવામાં આવેલી શોધમાં કોઈ હકીકત મળી આવે, તો આવી શોધ એ બાંધધરી છે કે કેદી દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી માહિતી સાચી છે.માહિતી કબૂલાત અથવા બિન-ઉશ્કેરણીજનક હોઈ શકે છે, પરંતુ જો તે કોઈ હકીકતની શોધમાં પરિણમે છે તો તે વિશ્વસનીય માહિતી બની જાય છે.આથી વિધાનસભાએ સ્વીકાર્ય ભાગને લઘુત્તમ સુધી મર્યાદિત કરીને આવી માહિતીનો પુરાવા તરીકે ઉપયોગ કરવાની મંજૂરી આપી હતી.હવે તે સારી રીતે નક્કી થઈ ગયું છે કે કોઈ વસ્તુની પુનઃપ્રાપ્તિ એ વિભાગમાં કલ્પના કરવામાં આવી છે તે હકીકતની શોધ નથી.પુલુકુરી કોટ્ટાયા વિરુદ્ધ સમ્રાટમાં પ્રિવી કાઉન્સિલનો નિર્ણય એ અર્થઘટનને ટેકો આપવા માટે સૌથી વધુ ટાંકવામાં આવેલ સત્તા છે કે આ વિભાગમાં શોધાયેલ હકીકત તે સ્થળને આવરી લે છે જ્યાંથી વસ્તુ ઉત્પન્ન કરવામાં આવી હતી, આરોપીનું તેના વિશેનું જ્ઞાન, પરંતુ આપવામાં આવેલી માહિતી તે અસર સાથે સ્પષ્ટ રીતે સંબંધિત હોવી જોઈએ.**બોધરાજ ઉર્ફે બોધા અને અન્યો વિરુદ્ધ જમ્મુ અને કાશ્મીર રાજ્ય**, (૨૦૦૨) ૮ એસ. સી. સી. જપના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

૧૮. કસ્ટડીમાં આરોપી દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતીના આધારે હુમલાના હથિયારની પુનઃપ્રાપ્તિ પર સંજોગો તરીકે ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો.પ્રશ્ન એ છે કે શું વસૂલાતને લગતા પુરાવા આરોપી પર દોષારોપણ કરવા માટે પૂરતા છે.ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૨૭ (ટૂંકમાં પુરાવા અધિનિયમ) કલમ ૨૫ થી ૨૬ ની જોગવાઈ દ્વારા છે અને પોલીસ કસ્ટડીમાં કરવામાં આવેલી કબૂલાત દ્વારા પણ નિવેદન જે સ્પષ્ટ રીતે મળી આવેલી હકીકત સાથે સંબંધિત છે તે આરોપી સામેના પુરાવામાં સ્વીકાર્ય છે.આ સ્થિતિને દિલ્હી વહીવટીતંત્ર વિરુદ્ધ બાલ કૃષ્ણમાં આ અદાલત દ્વારા સંક્ષિપ્તમાં હાથ ધરવામાં આવી હતી.એ આઈ આર (૧૯૭૨) એસ સિ ૩ અને મોહમ્મદ ઇનાયતુલ્લા વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય.એ આઈ આર (૧૯૭૬) એસ સિ ૪૮૩."આવી ઘણી બધી માહિતી" શબ્દો જે આ રીતે શોધાયેલી હકીકત સાથે સ્પષ્ટ રીતે સંબંધિત છે, તે ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે અને વિભાગનું આખું બળ તેમના પર કેન્દ્રિત થાય છે.સ્પષ્ટપણે સ્વીકાર્ય માહિતીની હદ એ શોધાયેલ હકીકતની ચોક્કસ પ્રકૃતિ પર આધારિત હોવી જોઈએ કે જેની સાથે આવી માહિતી સંબંધિત હોવી જરૂરી છે.અગાઉની કલમો દ્વારા લાદવામાં આવેલ પ્રતિબંધ સંભવતઃ વિધાનસભાના ભયથી પ્રેરિત હતો કે પોલીસ પ્રભાવ હેઠળની વ્યક્તિ અનુચિત દબાણના ઉપયોગ દ્વારા કબૂલાત કરવા માટે પ્રેરિત થઈ શકે છે.જો પ્રતિબંધ હટાવવા માટે જે જરૂરી છે તે પછીથી રજૂ

કરવામાં આવેલી વસ્તુને લગતી માહિતીની કબૂલાતમાં સમાવેશ કરવામાં આવે, તો એવું માનવું વાજબી લાગે છે કે પોલીસની સમજાવવાની સત્તાઓ પ્રસંગની સમાન સાબિત થશે, અને વ્યવહારમાં પ્રતિબંધ તેની અસર ગુમાવશે.આ જોગવાઈનો ઉદ્દેશ કલમ ૨૭ એ પુરાવાના સ્વીકાર માટે જોગવાઈ કરવાનો હતો, જે કલમના અસ્તિત્વ માટે અગાઉની કલમોના પરિણામે પુરાવામાં સ્વીકાર કરી શકાતો નથી.એવું જણાય છે કે કલમ ૨૭ હેઠળ કોઈ પણ હકીકતની શોધ તરફ દોરી જતા પુરાવાને સ્વીકાર્ય બનાવવા માટે, માહિતી પોલીસની કસ્ટડીમાં રહેલા કોઈપણ આરોપી પાસેથી આવી આવશ્યક છે.પોલીસ કસ્ટડીની જરૂરિયાત અત્યંત વિસંગત પરિણામો માટે ઉત્પાદક છે અને એવા કિસ્સાઓમાં ઘણા મૂલ્યવાન પુરાવાને બાકાત રાખવા તરફ દોરી શકે છે જ્યાં કોઈ વ્યક્તિ, જેને પછીથી કસ્ટડીમાં લેવામાં આવે છે અને આરોપી બને છે, ગુનો કર્યા પછી પોલીસ અધિકારીને મળે છે અથવા સ્વેચ્છાએ તેની પાસે અથવા પોલીસ સ્ટેશનમાં જાય છે અને ગુનાના સંજોગો જણાવે છે જે તેની પાસેથી પ્રાપ્ત માહિતીના પરિણામે મૃતદેહ, હથિયાર અથવા અન્ય કોઈ ભૌતિક હકીકતની શોધ તરફ દોરી જાય છે.આ માહિતી જે અન્યથા સ્વીકાર્ય છે તે કલમ ૨૭ હેઠળ અસ્વીકાર્ય બની જાય છે જો માહિતી પોલીસ અધિકારીની કસ્ટડીમાં ન હોય તેવી વ્યક્તિ પાસેથી આવી હોય અથવા પોલીસ અધિકારીની કસ્ટડીમાં ન હોય તેવી વ્યક્તિ પાસેથી આવી

હોય.કલમ ૨૭ હેઠળ જે નિવેદન સ્વીકાર્ય છે તે તે છે જે શોધ તરફ દોરી જતી માહિતી છે.આમ, જે માહિતી સ્વીકાર્ય છે, તે જ સાબિત કરવી પડશે, પોલીસ અધિકારી દ્વારા તેના પર રચાયેલ અભિપ્રાય નહીં.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કસ્ટડીમાં આરોપી દ્વારા આપવામાં આવેલી ચોક્કસ માહિતી જે વસ્તુઓની પુનઃપ્રાપ્તિ તરફ દોરી ગઈ તે સાબિત કરવી પડશે.તેથી, આરોપી અને ફરિયાદી પક્ષ બંનેના લાભ માટે જરૂરી છે કે આપવામાં આવેલી માહિતી રેકૉર્ડ થવી જોઈએ અને સાબિત થવી જોઈએ અને જો આમ નોંધવામાં ન આવે તો, ચોક્કસ માહિતી પુરાવા દ્વારા રજૂ થવી જોઈએ.પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭માં સમાવિષ્ટ મૂળભૂત વિચાર એ અનુગામી ઘટનાઓ દ્વારા સમર્થનનો સિદ્ધાંત છે.આ સિદ્ધાંત એ સિદ્ધાંત પર આધારિત છે કે જો કોઈ કેદી પાસેથી મેળવેલી કોઈપણ માહિતીના આધારે કરવામાં આવેલી શોધ તરીકે કોઈ હકીકત મળી આવે, તો આવી શોધ એ બાંધધરી છે કે કેદી દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી માહિતી સાચી છે.માહિતી કબૂલાત અથવા બિન-ઉશ્કેરણીજનક હોઈ શકે છે પરંતુ જો તે કોઈ હકીકતની શોધમાં પરિણમે છે, તો તે વિશ્વસનીય માહિતી બની જાય છે.હવે તે સારી રીતે નક્કી થઈ ગયું છે કે કોઈ વસ્તુની પુનઃપ્રાપ્તિ એ વિભાગમાં કલ્પના કરાયેલ હકીકતની શોધ નથી.**પુલુકુરી કોટાયા વિરુદ્ધ સમ્રાટ એ. આઈ. આર. (૧૯૪૭) પી. સી. ૬૭**માં પ્રિવી કાઉન્સિલનો નિર્ણય એ અર્થઘટનને ટેકો આપવા માટે સૌથી વધુ

ટાંકવામાં આવેલ સત્તા છે કે વિભાગમાં કલ્પના કરાયેલ "શોધાયેલ હકીકત" તે સ્થળને આવરી લે છે જ્યાંથી વસ્તુ ઉત્પન્ન કરવામાં આવી હતી, આરોપીનું જ્ઞાન તે વિશે, પરંતુ આપવામાં આવેલી માહિતી તે અસર સાથે સ્પષ્ટ રીતે સંબંધિત હોવી જોઈએ.[*મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય વિરુદ્ધ દામુ ગોપીનાથ શિંદે અને ઓઆરએસ, (૨૦૦૦) ક્રિ એલ જે ૨૩૦૧* જુઓ.કોઈ શંકા નથી કે, પુરાવામાં સ્વીકારવાની મંજૂરી આપવામાં આવેલી માહિતી માહિતીના તે ભાગ સુધી મર્યાદિત છે જે "તેનાથી શોધાયેલી હકીકત સાથે સ્પષ્ટ રીતે સંબંધિત છે".પરંતુ સ્વીકાર્યતા મેળવવા માટે માહિતીને એટલી ટૂંકી કરવાની જરૂર નથી કે તે અસંવેદનશીલ અથવા અગમ્ય બની જાય.સ્વીકારવામાં આવેલી માહિતીની હદ સમજણ સાથે સુસંગત હોવી જોઈએ.માત્ર નિવેદન કે આરોપી પોલીસ અને સાક્ષીઓને તે સ્થળ પર લઈ ગયો જ્યાં તેણે વસ્તુઓ છુપાવી હતી તે આપવામાં આવેલી માહિતીનું સૂચક નથી.

હાથ પરના કિસ્સામાં, પુનઃપ્રાપ્તિ પંચનામા એ હકીકતને શ્રેષ્ઠ રીતે સાબિત કરી શકે છે કે સત્યેન્દ્રસિંહ પાસેથી મોબાઈલ ફોન મળી આવ્યો હતો.ડિસ્કવરી પંચનામા તપાસ અધિકારી દ્વારા સાબિત કરવામાં આવ્યો નથી કારણ કે તેણે માત્ર બતાવ્યું છે કે પંચનામા દોરવામાં આવ્યો છે.અન્ય કોઈ પુરાવાની ગેરહાજરીમાં, મૂળ પ્રકૃતિના, આવા પુરાવા પર આધાર રાખવાથી આરોપીઓને ફસાવવામાં નહીં આવે.આ અદાલત દ્વારા

ઠરાવવામાં આવ્યો છે તેમ, **પટેલ મનાભાઈ માવજીભાઈ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય (ઉપરોક્ત)** ના કેસમાં, આરોપીના કહેવા પર માત્ર એક વસ્તુની વસૂલાત એ સુસંગત હકીકત ત્યારે જ છે જ્યારે તે અન્ય પુરાવા દ્વારા સ્થાપિત થાય છે અને જે વસ્તુ મળી આવે છે તે આરોપી અને તેના પર જે ગુના સાથે આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે તેની સાથે સંકળાયેલી હોય.સ્પષ્ટ રીતે કહીએ તો, જમ કરાયેલી વસ્તુ, આરોપી અને જે ગુના સાથે આરોપી પર આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે તે વચ્ચેનો સંબંધ હંમેશા પુરાવા દ્વારા સ્થાપિત થવો જોઈએ.વર્તમાન કેસની હકીકતોમાં કોઈ નક્કર પુરાવા રેકૉર્ડ પર આવ્યા નથી અને માત્ર સત્યેન્દ્રસિંહ પાસેથી મોબાઈલ ફોન મળી આવ્યો હોવાથી આવી વસૂલાતને આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૦૫ અને ૨૦૧ હેઠળ ગુનાના આરોપી પર આરોપ મૂકવા સાથે જોડી શકાતી નથી.

૧૩ પુનરાવર્તનની કિંમત પર, તે જરૂરી છે કે દોષિત ઠેરવવામાં આવે તે પહેલાની શરત આધારિત હોઈ શકે માત્ર પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા એવા હોવા જોઈએ કે જેનાથી જે સંજોગોમાંથી દોષિત ઠેરવવાનો છે તે સંપૂર્ણપણે સ્થાપિત થવો જોઈએ અને આ રીતે સ્થાપિત તથ્યો માત્ર અપરાધની પૂર્વધારણા સાથે સુસંગત હોવા જોઈએ.વધુમાં, પુરાવાઓની એવી સાંકળ હોવી જોઈએ કે જેથી આરોપીની નિર્દોષતા સાથે સુસંગત નિષ્કર્ષ માટે કોઈ વાજબી આધાર ન છોડી

શકાય.આપણે ઉપર ચર્ચા કરી છે તેમ, એકવાર હેતુના સિદ્ધાંતો અને છેલ્લે એકસાથે જોવામાં આવેલા સિદ્ધાંતને નકારી કાઢ્યા પછી, માત્ર એટલા માટે કે આરોપીઓના નિવેદનથી પોલીસ અને સાક્ષીઓ તે સ્થળે પહોંચ્યા છે જ્યાં તેઓએ લેખો છુપાવ્યા હતા તે તેમના દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતીનું સૂચક નથી.તેથી, સાંકળની કડી પુરાવાની સાંકળને સંપૂર્ણ રાખવા અને અપીલકર્તાઓ ગુના માટે દોષિત છે તે તારણ કાઢવા માટે નિર્ણાયક રીતે સ્થાપિત થઈ હોવાનું કહી શકાતું નથી.જોસ વિરુદ્ધ પોલીસ ઉપનિરીક્ષક કોઈલાન્ડી (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે આપેલા ચુકાદા મુજબ, જો આ કેસમાં રજૂ કરાયેલા પુરાવા પર બે મંતવ્યો શક્ય હોય, તો એક આરોપીના દોષ તરફ અને બીજો તેની નિર્દોષતા તરફ નિર્દેશ કરે છે, જે દ્રષ્ટિકોણ આરોપીની તરફેણમાં હોય તેને અપનાવવો જોઈએ.આ સિદ્ધાંતની તે કેસમાં વિશેષ સુસંગતતા છે જેમાં આરોપીનો દોષ પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા દ્વારા સ્થાપિત કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે.આ સિદ્ધાંતને ધ્યાનમાં રાખીને ભાવનગરના જથ્થા એડિશનલ સેશન્સ જજ દ્વારા સેશન્સ કેસ નંબર ૧૧૦/૨૦૧૦, તારીખ ૧૯/૦૯/૨૦૧૧ માં આપવામાં આવેલી દોષિતતાને રદ કરવામાં આવે છે અને અપીલકર્તાઓને અન્ય કોઈ ગુનામાં જો જરૂરી ન હોય તો મુક્ત કરવાનો આદેશ આપવામાં આવે છે.તે મુજબ અપીલની મંજૂરી છે.

આર એન્ડ પી ટ્રાયલ કોર્ટમાં પરત મોકલવામાં આવશે.

માનનીય શ્રી ન્યાયમૂર્તિ અડીલ કુરેશી

અને

માનનીય શ્રી ન્યાયમૂર્તિ બરિન વૈષ્ણવ

(ન્યાયમૂર્તિ શ્રી અડીલ કુરેશી)

(ન્યાયમૂર્તિ શ્રી બરિન વૈષ્ણવ)

વિષય : હત્યા – પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા અને “છેલ્લે સાથે જોવાયેલા” સિદ્ધાંત પર આધારિત કેસ –ગુનાની સંપૂર્ણ સાંકળ સાબિત ન થતાં આરોપીઓને શંકાનો લાભ આપી દોષમુક્તિ.

This judgment has been translated using AI Tool - SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: *The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.*